

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

BĚŽNĚ MLUVENÝ JAZYK NEJSTARŠÍ GENERACE VE MĚSTĚ LANŽHOT A OBCI
HLOHOVEC

The Vernacular Language of the Oldest Generation of the Lanžhot city and the Hlohovec
Municipality

Bakalářská práce

Kristýna Darmovzalová

Česká filologie

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph. D.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne. ....

Podpis .....

Zde bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph. D., za odborné vedení a čas strávený při konzultacích. Dále patří mé poděkování všem respondentům, kteří byli velmi ochotní a zapojili se do mého výzkumu.

Obsah

1	Úvod	6
2	Historický a geografický popis vybraných obcí	8
2.1	Břeclavsko	8
2.2	Hlohovec	8
2.3	Lanžhot	10
2.4	Vzájemné soužití.....	12
3	Sociolingvistická charakteristika respondentů	14
3.1	Lanžhot	14
3.2	Hlohovec	16
4	Úvod do dialektologie	18
4.1	Východomoravská nářečí	20
5	Rovina fonologická	23
5.1	Samohlásky	23
5.2	Souhlásky	26
6	Rovina morfologická	31
6.1	Podstatná jména	31
6.2	Přídavná jména	33
6.3	Zájmena	34
6.4	Číslovky	36
6.5	Slovesa	37
7	Rovina syntaktická a lexikální	38
7.1	Nářeční výpověď podle Chloupkovy práce Aspekty dialektu	41
7.1.1	Z hlediska promluvového celku.....	41
7.1.2	Z hlediska historicko-lingvistického.....	42
7.1.3	Z hlediska sociolingvistického.....	42
7.1.4	Z hlediska psycholingvistického.....	43

7.2	Slovosled.....	44
7.3	Lexikum	46
7.4	Přezdívky	47
8	Závěr	59
9	Anotace	51
10	Literatura	52
11	Seznam zkratek	55
12	Seznam příloh.....	57

1. Úvod

Území České republiky pokrývá z jazykového hlediska pět nářečních skupin. Cílem mé bakalářské práce je zkoumání dialektu nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec, což jsou místa, která spadají do východomoravské nářeční skupiny. Obce či města, které se v této nářeční oblasti vyskytují, mají dialekt velmi podobný, avšak v těchto dvou místech se objevují jistá specifika, která bych v mé práci chtěla vyzdvihnout a představit tak nářečí těchto malých jihomoravských lokalit. Práce se bude zabývat popisem a výkladem fonologické a morfologické stránky dialektu a jeho odchylek od spisovné češtiny spolu s vybranými rozdíly v lexikální rovině.

V úvodu práce představuji zmíněné obce, jejichž historický vývoj a zeměpisná poloha se podílely na formování východomoravského nářečí, a stručně charakterizují dotazované respondenty. Teorie bude podložena praktickými příklady z rozhovorů, které jsem pro svou práci nahrávala s původními obyvateli Hlohovce a Lanžhota, ty pak doplním ukázkami z odborné literatury. Vzhledem k různorodosti příkladů v použité literatuře si dovoluji pro svou práci sjednotit fonetické tvary. Stěžejní literaturou se pro mne staly publikace *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví* (1966) od Františka Svěráka, *Nástin české dialektologie* (1972) od Jaromíra Běliče a *Dialektologie moravská I.* (1886) od Františka Bartoše.

Pracovala jsem s respondenty staršími šedesáti let, tudíž si dovoluji tento výzkum a jeho výsledky vztahovat pouze na tuto nejstarší generaci. Pro zaznamenávání tradičního dialektu jsem používala nahrávací zařízení a v analýzách jsem pracovala s přepisy celých komunikátů. Všichni dotazovaní s tímto nahráváním souhlasili. Ve městě Lanžhot jsem udělala rozhovor s pěti lidmi a se stejným počtem jsem pracovala i v obci Hlohovec.

Zvukové nahrávky byly pořízeny za účelem zachycení neformálního a nepřipraveného dialogu. Respondenty jsem ve svých odpovědích nekorigovala ani neopravovala. Šlo mi výhradně o momentální spontánnost, neoficiálnost a uvolněnou atmosféru, aby daný dialekt mohl vyniknout. Ani u jednoho rozhovoru jsem nechtěla do konverzace příliš zasahovat, aby mluvčí nemuseli přemýšlet nad tím, jak mluví, co by měli říct a co ne.

Rozhovory jsou zaznamenány podle zásad fonetické transkripce¹. Výsledky zkoumání budu zpracovávat do přehledných tabulek, ve kterých předložím číselné poměry sledovaných nářečních jazykových tvarů, vyskytujících se v nahraných konverzacích, v kontrastu ke spisovnému jazyku.

---

¹ POŘÍZKA, Pavel. *Pravidla přepisu a pokyny* [online]. © 2008+ Petr Pořízka. [cit. 2015-11-21]. Dostupné z: <http://fon.webnode.cz/seminarni-projekt/>

2. Historický a geografický popis vybraných obcí

2.1. Břeclavsko

Obec Hlohovec a město Lanžhot se nacházejí v okrese Břeclav, který leží v nejjižnějším cípu Jihomoravského kraje. Zemský povrch je zde značně členitý a protékají zde dvě velké řeky, jmenovitě Dyje a Morava, na jejichž soutoku se nachází nejnižší bod břeclavského okresu (148 m n. m.), a to jižně od Lanžhota. Je zde velmi teplé a suché podnebí, které nemá obdobu na žádném jiném místě v České republice.

Okres Břeclav dnes čítá 9 měst a 63 obcí.² Spolu s dalšími okresy, např. Hodonín, Uherské Hradiště nebo Zlín, spadá pod národopisnou oblast zvanou Slovácko. V současné době jsou zde integrovány i historické obce jako např. Stará Břeclav, Poštorná, Charvátská Nová Ves, Ladná atd.

Bohumil Klíma, český archeolog a geolog, popisuje původ osídlení na Břeclavsku následovně: *„Břeclavský okres patří do oblasti nejstaršího osídlení, jehož počátky sahají do starší doby kamenné (paleolitu), v souvislém časovém sledu se však vyvíjelo teprve od mladší doby kamenné (neolitu). V slovanském období bylo Břeclavsko součástí metropolitní oblasti moravské a zároveň jádra říše Velkomoravské.“*³

2.2. Hlohovec

Obec se nachází mezi městy Valtice a Lednice, v oblasti Lednicko-valtického areálu, což je krajinný celek, který je od roku 1996 zapsán v Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Rozloha obce čítá okolo 896 ha a víc než polovinu jejího katastru tvoří rybníky – Nesyt, Hlohovecký a Prostřední rybník, lesy a zemědělská půda.

Správa obce Hlohovec se k vývoji počtu obyvatel vyjadřuje nejistě. Nejsou doloženy potvrzující dokumenty, a tak se můžeme pouze domnívat, že *„v polovině 18. století zde*

---

² Charakteristika okresu Břeclav. In *Český statistický úřad* [online]. Poslední aktualizace: 2. 2. 2016. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xb/charakteristika_okresu_breclav

³ KLÍMA, Bohuslav. Břeclavsko v pravěku a v časné době dějinné. In NEKUDA, Vladimír. *Břeclavsko*. 1. vyd. Brno: Muzejní spolek v Brně, 1969, s. 6. ISBN S-1165/68.

bylo asi 58 usedlostí. Při sčítání lidu v roce 1869 tu žilo 734 obyvatel⁴. Podle statistik dnes v Hlohovci žije 1 399 obyvatel, kde kolem 51 % lidí pracuje v oblasti zemědělství a 56 % vyjíždí za prací mimo obec.⁵ Průměrným věk obyvatel je 40 let.⁶

Následující historické údaje a čísla jsou převzaty z oficiálních stránek obce⁷ a publikace Emila Kordiovského a Jiřího Danihelky *Brána do kraje: Průvodce obcemi okresu Břeclav*.⁸ První zmínka v písemných pramenech je o obci z roku 1414, ale obec vznikla již ve 13. století jako ves kolonizační. Byla založena pasovským biskupstvím, od čehož také vznikl její německý název Bischofswarth neboli biskupská stráž. Kordiovský dodává, že „jejím katastrem vedla původní moravsko-rakouská hranice. Tu dodnes připomíná klasicistní Hraniční zámeček, postavený v roce 1826“⁹.

„Ves ve válkách v 15. století zanikla a byla znovu a byla nově osazena charvátským obyvatelstvem v roce 1570.“¹⁰ Chorvaté prchali ze své vlasti před Turky a osadníky z okolí. Jejich potomci žijí v Hlohovci dodnes a chorvatský jazyk měl na tamější dialekt částečný vliv. Do roku 1848 patřila obec k valtickému panství a od roku 1850 náležela valtickému soudnímu okresu a politickému okresu Poysdorf.

Od roku 1920, až dva roky po vzniku Československé republiky, připadl Hlohovec soudnímu okresu břeclavskému, do té doby byl s obcemi Poštorná a Charvátská Nová Ves součástí Dolních Rakous. „Při sčítání lidu v roce 1930 se k české národnosti hlásilo 1 403 osob z 1 425 obyvatel, z nichž jen několik jednotlivců se za války přihlásilo k německé národnosti. Proto zde po válce nedošlo k tak rozsáhlým konfiskacím a výměně obyvatelstva jako v jiných místech německy mluvícího pohraničí.“¹¹

Díky situaci v průběhu 19. století, kdy původní charvátské obyvatelstvo začínalo přebírat obyčejně obklopujícího slováckého prostředí, nedošlo na sklonku 40. let k odsunu

---

⁴ Historie. In *Hlohovec: oficiální stránky obce* [online]. Hlohovec, © 2017, poslední aktualizace 16. 3. 2017. [cit. 2015-09-22]. Dostupné z: <http://www.hlohovec.cz/informace-o-obci/historie/>

⁵ BALHAR, Jan a kolektiv. *Český jazykový atlas: Dodatky*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011, s. 324. ISBN 978-80-200-1967-7.

⁶ Informace o obci. In *Hlohovec: oficiální stránky obce* [online]. Hlohovec, © 2017, poslední aktualizace 16. 3. 2017. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://www.hlohovec.cz/informace-o-obci/o-obci/>

⁷ Historie. In *Hlohovec: oficiální stránky obce* [online]. Hlohovec, © 2017, poslední aktualizace 16. 3. 2017. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://www.hlohovec.cz/informace-o-obci/historie/>

⁸ KORDIOVSKÝ, Emil – DANIHELKA, Jiří. *Brána do kraje: Průvodce obcemi okresu Břeclav*. 1. vyd. Mikulov: Regionální muzeum Mikulov, 1999. ISBN 80-85088-08-8.

⁹ Tamtéž, s. 74.

¹⁰ Tamtéž, s. 74.

¹¹ Historie. In *Hlohovec: oficiální stránky obce* [online]. Hlohovec, © 2017, poslední aktualizace 16. 3. 2017. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://www.hlohovec.cz/informace-o-obci/historie/>

obyvatelstva do vnitrozemí jako např. v charvátském ostrůvku na Drnholecku. K politickému okresu Hodonín a soudnímu okresu Břeclav připadla obec po osvobození 21. dubna 1945. Od roku 1949, tedy od vzniku okresu Břeclav, je Hlohovec jeho součástí.

Škola, která se dnes nachází v obci, byla založena roku 1812 a vyučovacím jazykem zde byla čeština, což se změnilo v roce 1875, kdy se na škole začalo učit německy. Tato změna nastala i v roce 1938, když se 8. října Hlohovec připojil k Velkoněmecké říši a kantoři tak byli nuceni okamžitě začít vyučovat žáky v německém jazyce. Budova školy, která stojí v obci dnes, pochází z roku 1912.¹² Je zde však pouze první stupeň a na druhý musí žáci dojíždět do okolních obcí, nejčastěji navštěvují školu v Lednici. Obec je známá svými folklorními zvyklostmi, a to slováckými krojovanými hody, které se pořádají dvakrát za rok, nebo také cimbálovou muzikou, která pravidelně zaznívá např. při přehlídce vín.

2.3. Lanžhot

Lanžhot je nejjižnějším moravským městem a spadá do národopisné oblasti Podluží spolu s dalšími obcemi (na Břeclavsku: Hrušky, Kostice, Ladná, Moravská Nová Ves, Moravský Žižkov, Tvrdonice, Týnec; na Hodonínsku: Dolní Bojanovice, Josefov, Lužice, Mikulčice, Nový Poddvorov, Prušánky, Starý Poddvorov).

Katastr města se z větší části nachází v nivě při soutoku řek Dyje a Moravy. Najdeme zde zaplavované lužní lesy, nivní luky i tzv. hrůdy neboli vršky písečných dun. Součástí jsou i např. národní přírodní rezervace Ranšpurk a Cahnov-Soutok. Město leží na jižní státní hranici s Rakouskem a Slovenskem. V Lanžhotě se nachází úplná Masarykova základní škola, založená v roce 1924.

Počet obyvatel, po nesčetných vpádech a vypalování vesnice, v 17. století klesl na 66 z původních 77 osídlených domů. Od první půlky 18. století však postupně docházelo k mírnému nárůstu a nejvíce obyvatel bylo zaznamenáno v roce 1961, kdy Lanžhot obývalo 3 996 lidí.¹³ Při posledním sčítání 1. 1. 2016 bylo ve městě zaregistrováno 3 702

---

¹² Historie. In *Hlohovec: oficiální stránky obce* [online]. Hlohovec, © 2017, poslední aktualizace 16. 3. 2017. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://www.hlohovec.cz/informace-o-obci/historie/>

¹³ KORDIOVSKÝ, Emil – DANIHELKA, Jiří. *Brána do kraje: Průvodce obcemi okresu Břeclav*. 1. vyd. Mikulov: Regionální muzeum Mikulov, 1999, s. 114–115. ISBN 80-85088-08-8.

obyvatel, ze kterých cca ¼ tvoří lidé nad 60 let. Statut města byl Lanžhotu přidělen 27. června 2001.¹⁴

Jméno zakladatele a dobu vzniku tohoto města bohužel s přesností neznáme, ale již v roce 1131 můžeme zaznamenat alespoň zmínku olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka o původní osadě Strážovice, která ležela v místech dnešního Lanžhota. První záznamy o městečku, tehdy „*Lanczhut oppido*“, máme z roku 1384. V období středověku nesl Lanžhot německý název „*Landshut*“, což znamená „*zemská stráž*“.¹⁵

Od 15. století bylo město majetkem rodu Lichtenštejnů, ale až od 2. pol. 18. století bylo připojeno k břeclavskému panství. „*Poloha Lanžhota na hranici tří zemí – Moravy, Uher a Rakouska – poznamenala také jeho osudy, neboť přes městečko se mnohokrát převalila vojska cizí i domácí, přičemž důsledky pro obyvatele byly nezřídka naprosto stejné.*“¹⁶ Od té doby s výjimkou let 1938–1945, kdy náležel soudnímu a politickému okresu Hodonín, je Lanžhot součástí břeclavského okresu.

Díky nešťastné poloze musel Lanžhot na sklonku 2. světové války ve dnech 5. až 11. dubna 1945 čelit krutým bojům, které s sebou nakonec nesly následky v podobě několika desítek zahynulých občanů a dalších asi 300 zraněných.¹⁷ Řada obyvatel také přišla o svůj majetek a byla nucena odejít do pohraničních obcí. Paní Marie Uhrová, jedna z dotazovaných respondentek, vzpomíná na toto období velmi nerada, i přesto, že byla v té době ještě malým dítětem.

Stejně jako Hlohovec i Lanžhot žije dodnes velmi bohatým kulturním životem. Nejvýznamnějším obdobím je bezpochyby půle září, kdy „děvčice“ a „šohaji“ obléknou nazdobené kroje a oslavují se zbytkem vesnice blahobytem a plodinou, které se za ten rok urodily.

---

¹⁴ Současnost. In *Lanžhot: oficiální stránky města* [online]. Lanžhot, © 2017, poslední aktualizace 17. 3. 2017. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://www.lanzhot.cz/o-meste/soucasnost/>

¹⁵ KORDIOVSKÝ, Emil – DANIHELKA, Jiří. *Brána do kraje: Průvodce obcemi okresu Břeclav*. 1. vyd. Mikulov: Regionální muzeum Mikulov, 1999, s. 114. ISBN 80-85088-08-8.

¹⁶ Tamtéž, s. 114.

¹⁷ Tamtéž, s. 115.

2.4. Vzájemné soužití

O pojmenování obyvatel žijících ve městě Břeclav a jeho okolí, tzv. Podlužácích, najdeme první zmínky v archivních dokumentech z období 18. století. Tito Podlužáci byli často ztotožňováni s charvátskými přistěhovalci, z nichž část žila již od 16. století v blízkém sousedství města Břeclavi a osvojovala si tak způsob života českého národa.¹⁸

„Starší literatura pojmenovává někdy Charváty lidově, ba spíš posměšně jako Króboty (z německého Kroaten=Chorvaté) a s Podlužáky je směřuje pravděpodobně proto, že sousední jihomoravští i dolnorakouští Němci nečinili rozdílu mezi svými slovanskými sousedy v oblastech zasažených charvátskou kolonizací.“¹⁹

Podle Richarda Jeřábka²⁰, českého etnologa a pedagoga, tvořili obyvatelé charvátských obcí (Hlohovec, Poštorná, Charvátská Nová Ves) nejsevernější výspu těchto Charvátů. Ti opouštěli svou vlast zpusťšenou tureckými nájezdy v průběhu 16. století a kolonizovali některé oblasti slovensko-moravsko-rakouského a maďarsko-rakouského pohraničí.

R. Jeřábek dodává, že *„podle archivních pramenů, jichž zatím nejvíce shromáždil historik František Dostál, bylo ovšem Podluží v první polovině 18. století chápáno jako mnohem rozsáhlejší oblast a ještě v roce 1782 se do ní počítalo 70 obcí“²¹.*

Od konce 19. století se v národopisném pojmenování ustálilo pojetí Podluží a to představuje území mezi soutokem Dyje s Moravou a mezi městy Břeclav a Hodonín.

O původu charvátské kultury, která jižní Moravu kolonizovala v 16.–18. století, bohužel nemáme přesné informace. Existují jen domněnky, které poukazují na souvislost některých příjmení obyvatel, např. rod Slunjských (Slunských) na Mikulovsku, díky které bychom mohli tvrdit, že předkové přistěhovalců pocházeli z oblasti východního úpatí pohoří Mala Kapela s centrem ve městě Slunj.

Richard Jeřábek zdůrazňuje to, že *„charvátsští autoři zvažují – jenže bez jakékoliv opory – možnost zahrnout do této původní vlasti přesídlenců koridor směřující od horního toku*

---

¹⁸ JEŘÁBEK, Richard. Břeclav a Podluží. In KORDIOVSKÝ, Emil – KLANICOVÁ, Evženie. *Město Břeclav*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost Brno, 2001, s. 407–414. ISBN 80-7275-025-9.

¹⁹ Tamtéž, s. 407.

²⁰ Tamtéž, s. 407.

²¹ Tamtéž, s. 408.

*řeky Kupy přes tzv. Gorski Kotar až ke Kvarnerskému zálivu Jaderského moře. Nic z těchto předpokladů bohužel nebylo dosud potvrzeno historickými prameny*²².

---

²² JEŘÁBEK, Richard. Břeclav a Podluží. In KORDIOVSKÝ, Emil – KLANICOVÁ, Evženie. *Město Břeclav*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost Brno, 2001, s. 408. ISBN 80-7275-025-9.

3. Sociolingvistická charakteristika respondentů

V této kapitole bych chtěla představit respondenty, se kterými jsem pracovala za účelem zachycení nářečí ve městě Lanžhot a obci Hlohovec v neřízeném soukromém rozhovoru. V publikaci *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* autoři charakterizují čistě soukromou komunikaci v situacích rodinného a přátelského styku jako neformální: „... mluvčí nemusí příliš dbát o dodržování jazykových a společenských norem, komunikace je uvolněná z hlediska verbálního i neverbálního chování, důležitější než forma je vyjádřený obsah, takže je možná neúplná verbalizace, důležité jsou cíle a vzájemné pochopení vedoucí k operativnímu jednání či společné relaxaci.“²³

Její průběh popisují následovně: „Soukromá komunikace probíhá v neveřejných podmínkách, které umožňují uvolněné chování mluvčího, včetně chování řečového, za okolností, které jsou příznivé pro osobní styk mluvčích, a v atmosféře, která není narušovaná příkazy, zákazy...“²⁴ Podstatná je zde nepřipravenost, improvizovanost a velmi častý vliv momentální komunikační situace.

Rozhovor v rámci mého výzkumu byl veden podobou dialogu, ale nechala jsem spíše mluvit respondenty samotné nebo jim umožnila, aby komunikovali vzájemně mezi sebou, případně jsem sama pokládala dotazy. S přihlédnutím k výše uvedené definici si tedy dovoluji konstatovat, že záměr neřízeného a soukromého rozhovoru byl při přípravě této práce naprosto splněn.

3.1. Lanžhot

V Lanžhotě jsem provedla rozhovor s pěti lidmi. V nahrávkách se objeví i další mluvčí, a to má babička Ludmila Darmovzalová (mluvčí „X“) a má matka (mluvčí „Y“) Blanka Darmovzalová. Sebe, jakožto exploračního, jsem ve fonetických transkripcích označila písmenem „Z“ a ani jednu z těchto tří promluv jsem do svého výzkumu nezařazovala. Babička s matkou mi byly pouze nápomocné v tomto nepřipraveném dialogu a trůfám si říct, že je to na průběhu rozhovorů vidno. Věkově byly respondentům blíž

---

²³ ČMEJRKOVÁ, Světlá – HOFFMANNOVÁ, Jana, eds. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011, s. 67. ISBN 978-80-200-1970-7.

²⁴ Tamtéž, s. 67.

a reagovaly na jejich otázky pohotově a uvolněně. Dle mého názoru by pouze má přítomnost vyvolávala mírnou nervozitu a potřebu odpovídat spíše více formálně, tudíž by se ono nářeční kouzlo mohlo vytratit.

V prvním rozhovoru jsou přítomny hned dvě respondentky, kamarádky, a rozhovor jsem uskutečnila s oběma zároveň. Paní Janulíkové (mluvčí A) je 73 let a žije celý svůj život v Lanžhotě. Tamtéž navštěvovala základní školu, dnes Masarykova základní škola, a 25 let pracovala na břeclavské pile. Před důchodem se živila jako uklízečka, nyní je babičkou několika vnoučat. Spolu s paní Uhrovou zpívá v kostelním sboru. Paní Uhrová (mluvčí B) má 78 let a také žije ve městě od narození. Rovněž navštěvovala tamní základní školu, ale díky finanční situaci si nemohla dovolit ve studiu pokračovat. Pracovala jako operátorka u Českých drah. Živila se také jako „maléřka“. Lidové motivy malovala na talířky, mašle i na tzv. „žudro“, což jsou ozdobné vchody u dveří domů a sklepů. Poté také pracovala na břeclavské pile jako dělnice. Dnes je již v důchodu. Obě respondentky jsou živoucím důkazem podlužáckého nářečí.

Rozhovor č. 2 jsem vedla s matrikářkou Lanžhota, paní Hanou Tučkovou (mluvčí C). Narodila se v roce 1954 a základní školu navštěvovala v Lanžhotě. Poté vystudovala Střední ekonomickou školu v Břeclavi. Svou profesi vykonává již 42 let na městském úřadě a sepisuje také kroniku města. Z nahrávky je patrné, že je paní Tučková tzv. chodící kronikou Lanžhota, jelikož zná opravdu téměř každého obyvatele, má o všem dění přehled a nic jí neunikne. Ve svém volném čase se věnuje pečení dortů nebo vyšívání podlužáckých krojů. Rozhovor byl velmi zajímavý a uvědomila jsem si, že je velmi důležité zajímat se o své rodiště a snažit se i pro budoucí generaci uchovat si ony tradice a předávat je dál.

Poslední rozhovor č. 3 jsem opět vedla s dvěma respondentkami najednou, jelikož se rovněž dobře znaly. Průběh nepřipraveného dialogu byl uvolněný a dotazované se navzájem doplňovaly. První mluvčí je paní Marie Petřlová (mluvčí D), která se narodila v roce 1948. Po základní škole v Lanžhotě studovala Vyšší hospodářskou školu v Břeclavi a pracovala tamtéž v ústavu národního zdraví. Ve svém volném čase se však věnovala skládání lidových písní a básní, které tvořila jak pro svou vlastní potřebu, tak i u různých kulturních příležitostech, jako byly např. svatby nebo tzv. svíce čili rozlučky se svobodou. Poslední respondentka se jmenuje Marie Švirgová (mluvčí E) a je narozená v roce 1946. Také navštěvovala základní školu v Lanžhotě a poté pracovala na břeclavské pile. Celý

život se věnuje šití tradičních podlužáckých krojů a malování tzv. „žuder“, stejně jako paní Uhrová, respondentka z prvního rozhovoru. Sama paní Švirgová v rozhovoru poznamenala, že pro udržení tradice a kvalitní ruční práce již sama zaučila další dívky, aby se tyto malované rámy dveří objevovaly ve městě i nadále.

3.2. Hlohovec

V obci Hlohovec jsem také vyzpovídala pět obyvatel. Mými prvními respondenty byli jedni z nejstarších, a stále aktivních obyvatel, rodina Vlašicových. Rozhovor č. 4 tvoří mluvčí paní Kateřina a pan Karel, manželé v důchodu, kteří společně obhospodařují svůj vinohrad. Paní Kateřině (mluvčí F) je 75 let a v Hlohovci plní funkci kronikářky. Vystudovala Obchodní akademii v Břeclavi a v Hlohovci žije od narození.

Panu Karlovi (mluvčí G) je 79 let a je jediný z našich respondentů vysokoškolsky vzdělaný, což se na jeho mluvě projevuje jen částečně, zvláště v posledních úryvcích, kde jde většinou o monolog. Lze si všimnout většího množství spisovnějších výrazů a mírného ústupu nářečních tvarů. Vystudoval zemědělství na Vysoké škole zemědělské v Brně. Od narození bydlí nepřetržitě v Hlohovci, tudíž tlak vysokoškolského života na něj nebyl příliš velký a za prací se nikam nestěhoval. V obci je hlavně známý díky svému vínu, se kterým sbírá úspěchy a ocenění po celé republice. Oba manželé byli zaměstnáni v místním JZD.

Třetím respondentem (mluvčí H) je pan Josef Vlašic, bratr pana Karla, kterému je 77 let. Stejně jako paní Kateřina má vystudovanou Obchodní akademii v Břeclavi a v mládí vykonával zaměstnání úředníka v bance. Nyní působí v Hlohovci jako kostelník.

Pátý dialog je s paní Marií Benešovou (mluvčí CH), narozenou v roce 1952. Jako dítě navštěvovala do páté třídy základní školu v Hlohovci a poté přešla do Lednice, kde byla základní škola spojená se střední školou. Paní Benešová pracovala v oblasti zemědělství, ale její hlavní pracovní náplní bylo šití krojů a hraček. Z rozhovoru plyne, že si nechává záležet na tom, aby si udržela dialekt oblasti, odkud pochází, a že je hrdá Hlohovčanka. Ukázala mi také její vlastnoručně vyrobený rodinný rodokmen, díky kterému chce svým dětem a vnoučatům připomínat, kdo je jejich rodina a kam až sahají jejich kořeny. Rozhovor v jejím domě byl velmi příjemný, a i když nám dělala společnost

její dcera a má babička, hlavní slovo měla paní Benešová a vyprávěla nám o své rodině, příbuzenstvu a hlohoveckých zvycích.

V Hlohovci jsem se ještě setkala s poslední respondentkou, paní Annou Grbavčicovou (rozhovor č. 6), kantorkou z tamní základní školy v důchodu. Paní Grbavčicové (mluvčí I) je 74 let a od narození žije v Hlohovci. Vystudovala Střední pedagogickou školu ve Znojmě a poté vyučovala mnoho let na základní škole v Hlohovci. Již z rozhovoru jde poznat, že její dialekt není tak silný, jako tomu bylo v případě paní Benešové. Podíl na tom má určitě druh jejího zaměstnání a to, jak byla zvyklá se pohybovat ve větší společnosti lidí, tudíž přicházela do styku i s dalšími dialekty. Ostatně i na ni jako na učitelku byla kladena jistá povinnost, kdy hlavně kvůli dětem byla nucena používat spisovný jazyk, ale dodává, že jakmile vyšla ona i děti ze školy, síla nářečního zvyku se opět vrátila. Její děti mluví hlohoveckým nářečím jen okrajově, sama však vyzdvihuje výjimky, kdy se i v těchto dnech setkává s dialektem u dětí školního věku, tudíž si dovolím tvrdit, že i zde je malá naděje na udržení si nářeční tradice i do budoucna.

4. Úvod do dialektologie

Lingvista Břetislav Koudela vymezuje pojem dialektologie takto: „*Odvětví jazykovědy, které se zabývá studiem nářečí, dialektu. Nářečím přitom rozumíme víceméně ustálenou místní obměnu celonárodního jazyka, zeměpisně vymežitelný soubor jazykových prostředků, který slouží jako nástroj dorozumívání pouze části národa, to je v oblasti běžného denního styku. Každé nářečí má jednak znaky, které jsou společné pro celou jazykovou jednotku (nářečí vyššího řádu, celonárodní jazyk), k níž dané nářečí patří, jednak znaky, jimiž je charakterizováno jako samostatná nářeční jednotka.*“²⁵

Dialektologie, jakožto část nauky o jazyce, se jako samostatné jazykové odvětví začala formovat v 2. pol. 19. stol., k čemuž značnou měrou přispěla historickosrovnávacím směrem orientovaná jazykověda již v 1. pol. 19. stol. Chtěla tak upozornit na důležitost nářečního materiálu pro obecné zkoumání jazyka a zvláště pro studium jeho dějin. Nářeční jevy sloužily jako opora pro řešení otázek týkajících se historie jazyka a chápou se jako geograficky uzavřená jazyková jednotka, která vznikla postupným rozpadáváním někdejší jazykové jednotky, tzv. prajazyka.²⁶

Za hlavního představitele jazyka bývá pokládán spisovný jazyk, ten funguje jako mluvený nebo psaný, dialekt bývá pouze mluvený. Marie Krčmová, česká lingvistka a bohemistka, ve své práci *Tradiční nářečí v současnosti* potvrzuje a různými příklady ilustruje, že „*česká jazykověda věnuje pozornost nářečnímu rozrůznění českého národního jazyka již od první poloviny minulého století*“²⁷. Zároveň dodává, že v dřívější době byl dialekt typický (stejně jako dnes) spíše pro obyvatelstvo venkova a poněkud jinak se dřív hodnotila funkce dialektu: existovalo něco jako okouzlení „čistotou“ dialektu. Hned vzápětí ovšem zmiňuje jiný extrém v hodnocení, který můžeme registrovat již od začátku 20. století, tj. kdy se nám naopak dialekt prezentuje jako mluva menšiny (navíc mizející a nevýznamné), někdy až jako jazyk lidí nevzdělaných, odtržených od rozvoje moderního společenského života.²⁸

---

²⁵ CUŘÍN, František a spol. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha, 1977, s. 157.

²⁶ KELLNER, Adolf. *Úvod do dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954, s. 5.

²⁷ KRČMOVÁ, Marie. *Tradiční nářečí v současnosti* [online]. Brno, 1988, s. 85. [cit. 2015-11-07].

Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/101629/A_Linguistica_36-1988-1_14.pdf?sequence=1

²⁸ Tamtéž, s. 85.

„Tradiční nářečí vykryštovala v našem jazyku v období feudální rozdrobenosti. Plná diferenciacie nářečí na úroveň mikrodialektů – jednotlivých drobných nářečí – se vyvinula na venkově, neboť je spojena s uzavřenými komunikačními možnostmi a potřebami lidí v daném teritoriu.“²⁹ Jan Chloupek definuje dialekt jako „relativně stabilizovanou strukturu bez vnitřní variability“³⁰, což znamená, že za základní vlastnost dialektu považuje jeho neměnnost, což samozřejmě v dnešní době lze jen stěží tvrdit, ale původní charakter nářečí tu je, dle mého názoru, patrný.

Krčmová definuje dialekt jako „útvár národného jazyka, ktorý je na rozdiel od jazyka spisovného funkčne omezený; ustálil se a funguje jako nástroj běžné denní komunikace mezi lidmi, kteří jsou si blízcí. (...) Monofunkčnost dialektu (na rozdíl od polyfunkčnosti jazyka spisovného) přitom neznamená nefunkčnost: dialekt má v dnešním vyjadřování člověka své místo: je však jiné než před lety, kdy byla u velké části populace jediným komunikačním okruhem běžná soukromá komunikace a potřeba vyjadřovat se jinak, než odpovídalo soukromé sféře (dialektem), neexistovala“³¹.

Dle profesora a významného dialektologa Adolfa Kellnera je pro nářečí prvním důležitým kritériem míra jazykové příbuznosti. Tvrdí, že „nářečím se rozuměla geograficky přesně vymezená část určitého jazykového celku, za jazyk se považoval souhrn všech těch nářečí, která po stránce jazykové příbuznosti mají k sobě blíže než k dialektům jiného jazyka“³². Dále klade důraz na srozumitelnost daných nářečí pro příslušníky nářečí jiných a tím vyzdvihuje druhé kritérium, podle něhož odlišuje dialekt od jazyka. „Za týž jazyk považujeme mluvu lidí, jimž dobře rozumíme; nerozumíme-li jim, říkáme o nich, že mluví jiným jazykem.“³³ Dodává však, že toto pravidlo nelze uplatňovat bez výjimky. K dorozumívání mezi lidmi nedochází pouze přes řečový akt, nýbrž také pomocí gest a dalších dorozumívacích schopností člověka.

„Mezi nářečimi a spisovným jazykem je vztah velmi úzký. Spisovné jazyky vznikaly z nářečního základu, a to zpravidla z nářečí té oblasti, kde bylo hospodářské, politické

²⁹ KRČMOVÁ, Marie. Tradiční nářečí v současnosti [online]. Brno, 1988, s. 86. [cit. 2015-11-07]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/101629/A_Linguistica_36-1988-1_14.pdf?sequence=1

³⁰ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 28. ISBN 55-980-71.

³¹ KRČMOVÁ, Marie. Tradiční nářečí v současnosti [online]. Brno, 1988, s. 86. [cit. 2015-11-07]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/101629/A_Linguistica_36-1988-1_14.pdf?sequence=1

³² KELLNER, Adolf. *Úvod do dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954, s. 10.

³³ Tamtéž, s. 11.

nebo kulturní centrum. Spisovná čeština se začala utvářet ve 12. století. Jejím základem se stalo středočeské nářečí, jímž se mluvilo v Praze a okolí. (...) I když si spisovná čeština uchovala v základních rysech svůj středočeský ráz dodnes, nesmíme ji s dnešním středočeským nářečím ztotožňovat. Zatímco úkonnost středočeského nářečí zůstala omezena na oblast běžného denního života, vyvinula se spisovná čeština vlivem svého poslání ve zcela osobitou strukturu s vlastní normou, od normy středočeského nářečí podstatně odchylnou.³⁴

Nejvýznamnější dílo české dialektologie, *Český jazykový atlas*, přináší tento obraz dialektů:

„Nářečí českého jazyka pokrývají historická území Čech, Moravy a české části Slezska. Člení se na čtyři hlavní nářeční skupiny:

1. nářeční skupinu českou v užším smyslu (česká nářečí v užším smyslu),
2. nářeční skupinu středomoravskou (středomoravská nářečí),
3. nářeční skupinu východomoravskou (východomoravská nářečí),
4. nářeční skupinu slezskou (slezská nářečí).³⁵

4.1. Východomoravská nářečí

Město Lanžhot a obec Hlohovec spadají tedy do třetí, východomoravské, nářeční skupiny. Tato skupina se dále rozděluje na dvě podskupiny, a to podskupinu severní (valašskou) a jižní (slováckou), ve které se nacházejí zkoumané oblasti. K těmto dvěma skupinám se přimyká dále okrajový úsek západní s typem kelečským a dolským spolu s kopaničářským nářečím.³⁶

František Svěrák, autor četných vědeckých publikací a učebnic českého jazyka, ve své práci *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví* rozděluje ještě samotný břeclavský okres na čtyři části. Jejím vlastní Podluží, pod které spadá město Břeclav (Stará Břeclav), Ladná, Lanžhot, Kostice, Tvrdonice, Týnec a Hrušky, a poté obce s částečnou charvátskou

³⁴ CUŘÍN, František a spol. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha, 1977, s. 160-161.

³⁵ BALHAR, Jan a kolektiv. *Český jazykový atlas: Dodatky*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011, s. 344. ISBN 978-80-200-1967-7.

³⁶ Tamtéž, s. 348.

kolonizací Charvátská Nová Ves, Poštorná a Hlohovec. Nás tedy budou zajímat právě tyto dvě části. Svěrák ještě přidává obce Lednice a Valtice, které se nacházejí kousek od Hlohovce, a obce z okresu hodonínského, což je např. Kyjov, Lužice, Mikulčice, Hodonín, Ratíškovice, Svatobořice-Mistřín atd.

V následujících odstavcích bych si dovolila vyzdvihnout dva výrazné jazykové jevy, které se v místech zkoumání objevují. Prvním je neexistence ř, jev vyskytující se v obci Hlohovec.

Neexistence ř je příznačná pro všechna kopaničářská nářečí (přibližně 20 obcí a osad rozkládajících se podél moravsko-slovenské hranice), která jsou si velmi blízká s těmi slovenskými, což je právě příčinou zachování hlásky *r*, které je v těchto pozicích pro slovenštinu typické. Kromě této oblasti se ř nevyslovuje ještě ve čtyřech obcích na Břeclavsku – jsou to obce Poštorná, Charvátská Nová Ves, Valtice a Hlohovec.

Zvláště v Hlohovci se tato nerealizovaná hlásková změna stále drží, v ostatních obcích už tomu tak není, důvodem může být kratší vzdálenost od Břeclavi, a tudíž větší vliv podlužáckého nářečí. Tento stav je zřejmě zakořeněný v 16. století, kdy právě tyto čtyři obce byly kolonizovány Charváty. V Chorvatsku, Srbsku, Bosně a Hercegovině se mluví jazyky a dialekty, které ve své zvukové rovině nemají souhlásky *d'*, *t'*, *h* ani ř. Srbština a chorvatština si jsou s češtinou poměrně podobné, ale v jistých bodech se odlišují, např. psané *di*, *ti*, *ni* se vždy vyslovuje tvrdě *dy*, *ty*, *ny* a v pravopise se nerozlišuje mezi *i/y*, existuje zde jen měkké *i* (srov. chorvatské *biti* – české *být*).

Druhým výrazným jazykovým jevem je podlužácké tzv. obalované *l* – *l̥*, které můžeme zaregistrovat v nahraných rozhovorech s respondentkami z Lanžhota. „V dnešním jazyce se vyskytají celkem tři varianty *l*-ové: tzv. *l* střední, označované *l*; *l* měkké, označované *l'*; a *l* tvrdé nebo velární, označované *l*.“³⁷ Člověk mluvící nářečím většinou používá kombinaci dvou z těchto tří fonémů: *l* nebo *l'*; *l'* nebo *l*; *l* nebo *l*. Nejčastěji bývá jedna z dvojic specifická pro větší nářeční oblast. Ve většině nářečí však bývá s jistotou používáno jedno *l*, a to *l* střední (*chvála*, *louka*, *lomiři*, *lov*, *líko* atd.). Ona obalovaná verze se např. vyskytuje i na území severovýchodní Moravy (Hranicko) nebo nejzápadnějšího Slovenska mezi řekou Moravou a Malými Karpaty. Vzniknout mohla pravděpodobně

---

³⁷ TRÁVNÍČEK, František. *Historická mluvnice československá: úvod, hláskosloví a tvarosloví*. Praha: Melantrich, 1935, s. 132.

z německého jazyka, kde se německé tvrdé *l* vyslovovalo jako *u*³⁸, a v některých případech tato varianta mohla vzniknout analogií.³⁹

Dle *Historické mluvnice jazyka českého*: „V některých nářečích vyslovuje se *l* jako *u*, např. *pěku* – *pekl*, nebo je hláska ‚mezi *u* a *v*‘, tedy = *u*_, např. *buato* – *blato*, *mídvo* – *mídlo*. Na Moravě říkají této výslovnosti *obalování*.“⁴⁰ Toto obalované *l* je velmi specifické pro oblast Podluží, konkrétněji tedy lanžhotské nářečí, ale jak již bylo zmíněno, jev se vyskytuje po celém území Moravy, a dokonce i v některých českých nářečích. Ono *u*_ jako varianta fonému *u* je doloženo v rámci vývoje souhláskového systému asi v 15. století. Záměnu *u* za *l* můžeme najít ve slovenštině, např. *chuadní*, *dau*, *biu*, *videu*, *sunko* atd. A také v polštině: *ławka* (*uafka*), čes. *lavice*.⁴¹

Bohemista František Trávníček vysvětluje vznik obalovaného *l* z pračeského (v jeho publikaci z roku 1935⁴² uváděno jako „pračeskoslovenského“) *l* zadopatrového, při jehož artikulaci se jazyk stáhne dozadu jako při *u*.

Podrobněji ten jev vysvětluje následovně: „Rozdíl je ten, že při *l* okraje jazyka nejsou přitíženy k zubům a *k* patru jako při *u* a že při *u* špička jazyka netvoří závěr jako při *l*. Nastrojení zadního hřbetu jazyka při *l* způsobilo asi mírné zaokrouhlení rtů jako při zadopatrových samohláskách *o*, *u*. Za takového nastrojení mluvidel snadno vznikalo *u* z *l*, a to zánikem apikálního závěru a malým zvýšením okrajů zadního jazyka. Tato změna, zvaná *obalování* nebo *obalkování*, je v historickém čsl. jazyce velmi hojná a svědčí právě o velární povaze pčsl. *l*...“⁴³

Obalování se nevyskytuje ve všech slovech, které obsahují hlásku *l*. Nejčastěji je to u *l*-ového participia: *brau*_, *nosiu*_, *křičau*_ atd., kde *u* splynulo s předcházejícím vokálem v diftong. Ovšem týká se to pouze singuláru, v plurálu zůstává původní *bili*, *dělali*, *řezali*, *vařili* atd. Dále se vyskytuje v podstatných jménech za *l*: *u*_ *opata*, *žutí*, *úka*.

³⁸ SKULINA, Josef. *K vývoji městské mluvy na severovýchodní Moravě* [online]. Praha, ©2011. [cit. 2017-04-18]. Dostupné z: http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=870#_ftn20

³⁹ VÁŽNÝ, Václav. Nářečí slovenská. In HUIER, Oldřich. *Československá vlastivěda 3. Jazyk*. Praha: Sfinx, 1934, s. 240.

⁴⁰ GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého*. 2., doplněné vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 364. ISBN 21-052-63.

⁴¹ *Lingea on-line slovník polsko-český*. Copyright © 2015 Lingea s.r.o. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z: <http://slovníky.lingea.cz/Polsko-cesky/u%C5%82askawienie?>

⁴² TRÁVNÍČEK, František. *Historická mluvnice československá: úvod, hláskosloví a tvarosloví*. Praha: Melantrich, 1935, s. 133.

⁴³ Tamtéž, s. 133.

Nakonec bych si dovolila zmínit pár informací o přízvuku, který je ve východomoravském nářečí výdechový neboli dynamický. Podobá se vesměs přízvuku, který se používá ve spisovném jazyce a většině dalších českých nářečí. Hlavní přízvuk je tedy zpravidla realizován na první (začáteční) slabice. U trojslabičných a víceslabičných slov je vedle hlavního přízvuku ještě přízvuk vedlejší, který je na každé liché slabice (počítáno od začátku slova).⁴⁴

---

⁴⁴ SVĚRÁK, František. *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1966, s. 36-37. ISBN 55-045-66.

5. Rovina fonologická

V této kapitole bych chtěla přiblížit fonologickou rovinu východomoravského nářečí. Rozdělila jsem ji na dvě podkapitoly, které tvoří popis samohlásek a souhlásek. Konkrétní příklady jsem ve většině případů používala z nahraných rozhovorů a tam, kde jsem v prepisech nenašla příklad, dovolila jsem si jej uvést z odborné literatury. U změn, které byly frekventované, jsem přidala i názornou tabulku, ve které uvádím konkrétní čísla výskytu dané hláskové změny. Forma nářečních tvarů je zaznamenána dle fonetických zásad.⁴⁵ Pro vypuštění hlásky ve slově bylo použito znaménko „+“.

5.1. Samohlásky

- Samohlásky jsou dlouhé i krátké: *i, e, a, o, u – í, é, á, ó, ú* (*y/ý* splývá s *i/í* v jeden foném: *stříbra, takových, dřevjeníma, německíma...*).
- Ke krácení dlouhých samohlásek dochází např. v těchto slovech: *žadné, tata, zaroveň, nepíjavam, s nama* atd. Ke dloužení samohlásek dochází nejčastěji před souhláskou *l*: *hledál, nechála, mosél, došél, žeňil, predesílál, škólka* apod. Dále můžeme zaregistrovat dloužení samohlásky *o* před *j* a *ň*: *trójki, vójta, nastrójit, dójd'ite, stójím, zvóní, hónit* apod. A dále v ojedinělých případech jako např.: *vézla, včéra, listopád, onkológiju, dóm, betónoví* atd.

DLOUŽENÍ/KRÁCENÍ SAMOHLÁSEK	
dloužení	krácení
82	25

Zde jsem v tabulce porovnala pouze nespisovné tvary mezi sebou. V rozhovoru se objevovaly obě varianty, avšak z čísel je patrné, že dloužení samohlásek mělo vyšší

⁴⁵ POŘÍZKA, Petr. *Pravidla přepisu a pokyny* [online]. © 2008+ Petr Pořízka. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://fon.webnode.cz/seminarni-projekt/>

frekvenci, např.: *hod'ín, večér, dóm, betónoví* atd. Ke krácení došlo např. u těchto slov: *bit', rikám, vipit, tata, naša, vaša* atd.

- Za pračeské *ě* je po retnicích mimo *m* v krátkých slabikách veskrze *je: bjehat, kvjet, ču_ovjek, bjež, dvje, kerchovje, visvjedčeňá*. Po *m* se změnilo *je* v *ě* nejčastěji v zájmenu *+ně (mňe)* nebo např.: *mňesto, umňet, mňesíc*. Po ostatních souhláskách nastala změna *ě > e: beseda, seno, sem, dřevo, řezat* atd. Pračeské *ie* se změnilo v *í: d'ífka, hřích, zmínka, křítko* apod.
- Hlásková změna, ke které ve východomoravském nářečí nedošlo, je přehláska *A > Ě (IE)* z 12. století. Tuto neprovedenou změnu ve tvarech slov můžeme najít jak u podstatných jmen: *odpou_edňa, kapelňica, večěra, duša, mša, televiza, hraňica*, tak i u přídavných jmen: *lahkí, těžkí*, a také u sloves: *stavjat, ležat, držat, bečat*.
- Neprovedla se zde ani přehláska *U > I* z druhé čtvrtiny 14. století, kdy byla doložena, např.: *ludé, čut, břuch, malučka, chvílu, lúbat, slúbit* atd. Původní pračeské *'u* zůstalo tedy zachované, ale můžeme narazit i na tvary s *i*, např.: *líbit sa, plíce*. K této přehlásce docházelo v rozhovoru ojediněle.
- Další neprovedenou změnou, jejíž zachovaná samohláska je ve východomoravském nářečí hojně používána, je diftongizace *Ú > OU* z 15. století, např.: *prúd, kúsek, súd, hlúpí, strúhat, sednúť, rozlúčit, dlúho* atd.

DIFTONGIZACE Ú > OU	
ú	ou
49	40

Výsledek nám říká, že se samohláska *ú* v kořenech slov stále drží, ale rovněž uslyšíme tvar s diftongem *ou* (např. *souvislost'i, soudruzí, poušťeli*).

- Samohlásku *ú* jsme také v nahrávkách mohli zaregistrovat hlavně v koncove, a to např. u sloves 3. až 5. třídy 3. os. pl.: *přejedú, idú, majú, dělajú, dojdú, pozvú, doprovázajú, poslúchajú, zametajú, žijú, hrajú* atd. Dále ji také můžeme zaregistrovat v akuz. a instr. sg. přídavných jmen ženského rodu: *druhú, takovú*,

bartošovú („Bartošovou“), *červenú, celú, hezkú*, a rovněž u podstatných jmen v instr. sg. ženského rodu: *za cigaretú, s radostú, s babičkú, dovolenú, z učitelkú* apod., a dat., lok. sg. středního rodu: *učeňú*. Koncovka *ú* je také součástí tvaru zájmen v instrumentálu: *našú, vašú, tvoju, mnú, tebu* atd. Pokud se však bavíme o tvaru *ú* v koncovce slova, její spisovná forma je dvojí, a to *-ou* nebo *-í*.

Z tabulky lze vyčíst, že jsou tyto nespisovné tvary v rámci východomoravského nářečí velmi frekventované.

KONCOVKA Ú	
nespisovně	spisovně
118	20

- Ve 14. stol. dochází k diftongizaci samohlásek Ó > UÓ (O > OU) a následně v 15. stol. k monoftongizaci UÓ > Ů. Pračeská hláska *ó* se tedy změnila na *ú*, a to např. v těchto případech: *stúu, vůz, núž, hrúza* atd. Změna se neprovedla jen u některých koncovek (*chuapom, hadom* atd.) a také u slovesa *moset*. V rozhovoru můžeme zaznamenat nářeční tvar tohoto slovesa několikrát. Jeho tvary jsou: *mosél, može, mosá* atd. Z nahrávek je však patrné, že se dnes používá už i spisovný tvar *muset*, ale jeho původní varianta s hláskou *o* stále převládá.

MOSET/MUSET	
<i>moset</i>	<i>muset</i>
31	11

- Okrajově se zvláště v obci Hlohovec stále používá *ie* namísto monoftongizovaného *í*. Změna se provedla v 15. století. Je tomu tak i z důvodu tlaku slovenského jazyka: *viac, viem, viekrát*.
- Zachovala se také samohláska *é*, která se v ostatních nářečí v období 15.–16. století užila na *í*. Toto *é* nalezneme v podstatných jménech *chlév, lidé, mléko, cukrové, polévka* apod. A také u sloves: *přesléct, zahlédeu, říct* atd. Výrazy s hláskou *i* se v textu objevily např. zde: *říct, mojího, tvojího* atd.

ÚŽENÍ É > Í (I)	
<i>é</i>	<i>í</i>
36	20

- U přídavných jmen v nominativu rodu středního je zachován spisovný tvarotvorný formant *é*: *dobré, háklivé, protichůdné, celé, vinařské, zajímavé, zdegenerované* atd. V nahrávkách se jiné koncovky nevyskytovaly.
- V 15.–16. století došlo také k tautosylabické změně, tedy v rámci stejné slabiky, diftongu AJ > EJ, která se však ve východomoravském nářečí neprovedla. V nahrávkách tento původní tvar můžeme najít např. u těchto slov: *najlepší, najstarší, dočkaj, neříkaj, poslúchaj, nenadávaj* atd.

ZMĚNA AJ > EJ	
<i>aj</i>	<i>ej</i>
30	9

Porovnání frekvencí výrazů poukazuje na dominanci hláskové dvojice *aj* (např. *daj/dej, doprovázají/doprovázejú*).

5.2. Souhlásky

- Měkké hlásky *t'* a *d'* se v některých případech depalatalizují: *ti* (ukazovací zájmeno „ty“ v plurálu), *tich* („těch“), *tim* („těm“), *+dit* („vždyt“) atd. A v dalších případech naopak palatalizují: *počítat', zdokonalit', ke'* („když“), *otkát'* („odkud“) apod. Vyskytovat se může také depalatalizovaná varianta hlásky *n*: *nejak* („nějak“), *negde* („někde“), ale i změkčená forma, a to např. ve slovech *deň, tídeň, sklárňách, prolíňá, haňbit sa, poštorňe* atd.

MĚKČENÍ/TVRDNUTÍ SOUHLÁSEK	
měkké souhlásky	tvrdé souhlásky
41	84

Výpočty jsem porovnala a z výsledných čísel je zjevné, že mluvčí vyslovovali spíše tvrdé varianty.

- V několika případech si můžeme v rozhovoru všimnout hláskové změny DJ > Z a TJ > C. K tomuto měkčení konsonantů následující hláskou *j* došlo při odštěpení praslovanštiny od indoevropštiny asi v 7. století. V nářečí tak zůstává hláska *d'* a *t'*: *posed'eňí/posezeňí, skrát'ení/skrácení*.
- Během 15. století se provedlo zjednodušení dvojice samohlásek ŠČ > ŠŤ – ŠT. Ve východomoravském nářečí k této změně opět nedošlo a její původní tvary jsme mohli zaregistrovat obzvlášť v obci Hlohovec, např.: *+ešče, šťastní, púščali* apod.
- Jev, který jsem již zmiňovala, je tzv. obalované *l*. Od běžného výskytu tvrdého a netvrdého *l/l* (s občasným palatalizovaným *l'*) odlišujeme tedy ještě tzv. obalované *l*, což je varianta fonému *u*, která se vyslovuje jako *u*. Tato změna byla doložena asi v 15. století. Toto obalované *l* se vyskytuje v kořeni slova: *h_uava* („hlava“), *h_upí* („hloupý“), *st_u* („stůl“), *ch_uapečci* („chlapečci“), *odpo_uedňa* („odpoledne“), *s_uopat* („slopat“, tj. „hltavě pít“), a také nahrazuje koncové *l* v singuláru 1-ového participia: *véd_u* („védl“), *zebra_u* („zebralo“), *bi_u* („bylo“). V plurálu ve všech osobách příčestí minulého se však nevyslovuje: *mňeli, potkali, d'e_uali, našli* apod.

OBALOVANÉ L	
nespisovně	spisovně
93	263

Tuto změnu jsem pozorovala pouze u mluvčích z města Lanžhot. Výsledná čísla poukazují na to, že se jev v dnešní době vyskytuje v menší míře (např. *ch_uapec, urústu_í, paveu_*). Je nutné dodat, že jsem do výsledků nezařazovala již zmíněné tvary

plurálu l-ového participia, kde se hláska nemění. Obalované *l* se nejvíce vyskytovalo v singuláru l-ového participia a méně frekventované bylo *l* v kořeni slov.

- Změna, která se (bereme-li v úvahu obce, ze kterých pocházeli naši respondenti) neuskutečnila jen v obci Hlohovec, je vznik ř. V důsledku chorvatské kolonizace v 16. století se zachovalo původní chorvatské *r*, např.: *říkat*, *stareček*, *presléct*, *breclav*, *štiri*, *bakalár*, *farár*, *pred* atd.

Dovolím si zde vyjmout pár vět z rozhovoru pro názornou ukázkou:

„...*f*spomňel na to že *keť* +*sem narukoval na vojnu do stri:bra...*“

„...*že mi nerozumí já říkám víš co...*“

„...*ale predesílál že ňigdá sem sa nebil...*“

„...*mariška je moja sestrenica...*“

NEEXISTENCE Ř	
<i>r</i>	<i>ř</i>
238	45

Jazykový jev je tedy v Hlohovci stále aktuální a původní hláska *r* se vyslovuje namísto *ř* ve většině slov (např. *říkat*, *predstavit si*, *štiri*, *tré*).

- Konsonant *ř* se v některých slovech změnil na *ž*: *žebro*, *žebřina*, *žídu* _o.
- Za pračeské obouřetné *v* je dnes jen retořubné *v*: *vráta*, *vajičko*, *velikí*, *vařit* apod. Jen velmi ojediněle se *v* změnilo na *b*: *klebeti*, *klebetňica*, *brabec*, *břešcat* atd. Ve slovech „vousy“, „vousáč“, „vousatý“ se *v* nahrazuje konsonantem *f*: *fúsa*, *fúsáč*, *fúsatí* atd.
- Ve slovech *pléskat*, *plésknúť*, *pleskat* je konsonant *p* onomatopoického rázu, stejně jako *k*, např.: *škrknúť*, *škrkat*.
- Pračeská hláska *k* se většinou zachovala: *ku* _o *obúk*, *pjekní*, *klebeti*, ale změnila se v *ch* ve slovech *opu* _o *áchnout*, *schu* _o *opki* atd. Stejný princip platí i v opačném případě, kdy *ch* zůstalo vesměs beze změny, ale u slov *skovat*, *křen*, *křúpat*, *skřípka* se *ch* změnilo na *k*.

Výslovnost hlásek na švu dvou slov je následující:

- U seskupení vokál + vokál, tedy dvě samohlásky obsaženy v jednom slově (pokud není první z nich *i*), se nejčastěji vyslovuje různoslabičně s přechodem volným: *naopak*, *zaučit*, *doopravdy*, *neumí*, *neotváraj* atd. Někdy se realizuje dvouslabičná výslovnost *au* ve slově *paúz*, *pauz*, *paučina*, *pauk* atd. Pokud dvojice vokálů začíná hláskou *i*, následuje vždy hiátové *j*: *kornelijus*, *onkológija*, *istrije* („Istrie“), *komedijant* atd. V případě, kdy se vokály objeví na švu dvou slov, výslovnost je volná, např.: „...sinové a +ceri...“ // „...+sme nenašli ale malinkoviča...“ // „...přeju abi sas...“ // „...mñeu a +sem druhú operaci a uš +sem...“. Dochází také ke splývání hlásek, např.: *ná* („no a“), *nále* („no ale“).
- U seskupení konsonant + vokál se na švu složených slov vyslovuje vokál vždy bez rázu: *najuprímñější*, *najobičajñější* atd. Na švu dvou slov se rovněž ráz nerealizuje a neznělé konsonanty se mění na znělé: *tag aspoñ*, *+šag oñi*, *ad' ide* atd. Bez rázu jsou i předložková spojení: *g almárce*, *g Anči*, *g Uhrom* atd.
- U seskupení konsonant + konsonant dochází k asimilaci znělosti v jednom slově i na rozhraní dvou slov. Hlásky *K > G*: *g vod'e*, *tag vid'iš*, *g vuli vám* apod., u samostatných slov: *gdiž*, *ñigdá*, *tagže*, *ñigdo* atd. K této asimilaci znělosti docházelo v konverzaci nejčastěji.
- Dochází i k asimilacím neboli spodobě znělosti např. u konsonantu *v* po hláskách *k*, *t*, *s*, *š*, *ch* na *f*: *rosficovat*, *sfñčki*, *chñálit*, *tkñ*, *příbuzenstño* atd. Tato asimilace se nazývá progresivní (pohybuje se směrem vpřed), jelikož asimilovaná hláska *v* se mění díky hlásce, která stojí před ní: *k*, *t*, *s* atd. V prepisech se nespisovná varianta s hláskou *f* vyskytla pouze 13krát, kdežto spisovný tvar s hláskou *v* až 57krát.

ASIMILACE ZNĚLOSTI	
-f	-v
13	57

- Před osobním zájmenem *vám* zůstává předložka *k* beze změny nebo asimiluje následující konsonant *v*: *k vám* / *kfám*. Může se ale stát, že asimilace před *v* nastane: „...+šag vám to dáñ...“ // „...jag vás to mohlo napadñít...“.
- V následujícím případě se naopak jedná o asimilaci regresivní (pohyb se děje směrem vzad), kdy se souhláska *ř* stává neznělou, díky rovněž neznělé souhlásce,

kteřá stojí za ní, např.: *hrnčířskej, vinařské, vjeřte, rospářte* atd. Na rozhraní dvou slov zůstává znělé ř, tudíž mění předcházející neznělou souhlásku v souhlásku znělou: *tag říkajú, g řezníkovi* atd., což je naopak směr regresivní, jelikož se mění hláska před slovem, začínající na znělé ř.

- Další progresivní asimilaci můžeme zaregistrovat i u následující dvojice hlásek SH > ZH: *zháňat, zhon, zhledat* atd.
- Změna výslovnosti vzniká ve východomoravském nářečí ještě u předpony SE > ZE: *zebrau_o, zešli, zejdem, zedřete*.
- Ve slovech, která začínají dvojicí hlásek *sk*, se může dnes objevovat varianta *šk*: *škraň, škřeček, škřípat* atd., nebo ve slově *šmidec, šupka*.
- Mimo asimilaci znělosti dochází dále v některých případech k asimilaci artikulační, tedy spodobě artikulace. Znamená to, že se ve skupině souhlásek mění místo a způsob tvoření, což má za výsledek její zánik nebo obměnu. Dochází tedy k situaci, kde dvě stejné souhlásky téhož slova splývají zpravidla ve výslovnosti v jednu souhlásku, např. *Ana, kameňí, viní, mňakí* atd. K tomuto jevu dochází i na švu dvou slov, např.: *oteho, potím, nadomem* atd. Dále jej můžeme pozorovat i u skupin následujících hlásek: *tt', dt', dd'* a *td'*, přičemž se první souhláska připodobňuje změkčenému tvaru té následující a mohou splývat uvnitř slov i na rozhraní slov, např.: *od'elit, od'eu_at, pjet'isíc*, a při rychlém tempu řeči se mohou i hlásky zcela překrývat: *pote* („pojd'te“), *nechote sem, nevote ho sem* atd.
- Ve východomoravském nářečí často dochází k zániku a zjednodušení hlásek. Elize *j* na začátku slova: *+íst', +istí, +sme, +si, +enom, +méno* atd. V rozhovoru patřil tento jev k nejméně frekventovanějším.

ELIZE J	
nepisovně	spisovně
243	45

- Souhláska *v* se nerealizuje ve spojce *však*: *+šag*.

ELIZE V	
<i>+šak/+šag</i>	<i>však</i>
14	0

- V Lanžhotě i v Hlohovci je stejně typická elize *h* v názvech obou míst: *+lohovec*, *+lohoveckí*, *lanž+ot*, *lanž+ockí* (u *anž+ockí*).

Zde si opět dovolím uvést názornou ukázkou z rozhovorů:

„... *já +sem začal po +lohofski ten metr dvacet viskakoval...*“

„... *místo já abich ťa naučil česki tag já mluvím v praze po +lohovski...*“

„... *kebi +ste bil +lohofčan mlufte si po +lohofski...*“

6. Rovina morfologická

6.1. Podstatná jména

- V důsledku nerealizované přehlásky A > Ě se stírá rozdíl mezi tvrdým a měkkým skloňováním: *potoka – noža, chlapa – chlapca, žena – večera* atd. Podstatná jména, která se dnes shodně skloňují podle vzoru „muž“, „stroj“ a „moře“, mají ve východomoravském nářečí koncovky navazující na staročeské jo-kmeny, např.: *muža, sedl+ca* („Sedlece“), *malinkoviča* („Malinkoviče“), *otca* atd. Spisovný tvar se samohláskou *e* byl pouze ve slovech (*s pozdravením*) *pokoje, do konce, dokonce*.
- V dat. a lok. pl. rodu mužského a středního se vyskytuje koncovka *-om* a *-och*: *muzikantom, d'etom, stárkom, hrobom, chlapoch, kovářoch, mňestoch* atd.
- Podstatná jména, která se dnes veskrze skloňují podle vzoru „růže“, mají deklinační koncovky staročeských ja-kmenů vzor „duša“. Pouze genitiv plurálu je zakončen i-kmenovou koncovkou. Např.: *sukňa, ledňica* („Lednice“), *onkológiju, máju, nedělu, mšu* apod.
- V instr. sg. ženského rodu najdeme koncovku *ú*: *za cigaretú, s radost'ú, s babičkú, dovolenú, z učitelkú* apod., a v dat., lok. sg. středního rodu: *učeňú*.
- V gen. sg. rodu středního podle vzoru „stavení“ je koncovka *-á*, např. u slov: *učeňá, visvyjedčeňá, verbováňá* atd.
- V nominativu plurálu rodu mužského životného bývá většinou spisovná koncovka *-é*: *starkové, susedé, učitelé, +lohofčané, chorvaté, sinové, ludé, rakušané, bartošé* („Bartošovi“) apod., někdy však tato koncovka bývá používána v nespisovné formě: *pekaře, cukrové* atd. Tvar s hláskou *i* se objevuje např. v těchto slovech: *ve školi, do práci, na tábori* (výrazy se objevují spíše v Hlohovci).
- V lok. pl. končí podstatná jména rodu mužského i středního koncovku *-och* nebo *-ách*: *o chorvatoch, vojákoch, v stochoch, na operacách, o mňestoch*. Koncovka navazuje na praslovanské o-kmeny.
- Instrumentál plurálu má ve většině případů zachovaný duálový tvar *-ama*: *hubama, dverama, němcamá, názorama, vozíkama, susedama* apod. V rozhovoru se spisovný tvar s koncovkou *i/y* neobjevil ani jednou.

Denominativa

- Jména obyvatel se tvoří pomocí koncovky *-án*: *Lanžočán* (obyvatel Lanžhota), *Kostičán* (Kostice), *Tínčán* (Týnec), *Lohofčán* (Hlohovec) atd., a jen zřídka se vyskytuje koncovka *-ák*: *Břeclavák*, *Ledničák*, *Valtičák* apod.
- Jména vdaných žen se tvoří spojením manželova příjmení a přípony *-ka*: *Darmovzalka*, *Pavloška*, *Báňarka*, *Vágnerka*, *Cypriska*...
- Mužská hypokoristika mají ve východomoravském nářečí několik tvarů, nejčastější jsou to přípony *-a*, *-ík*, *-ek*, *-ka*, *-iš* nebo *-in*: *Fana*, *Vaša*, *Karlík*, *Toník*, *František*, *Janek*, *Luděček*, *Joška*, *Jurka*, *Jožin*, *Vacin* atd. Ženská hypokoristika se tvoří podobně: *Jiřa*, *Máňa*, *Lida*, *Mařka*, *Tonka*, *Boška*, *Fanka*, *Albínka*, *Maruška* atd.
- Zdrobnělá slova se tvoří pomocí těchto přípon *-ek*: *baráček*, *striček*; *-ka*: *mamka*, *blondínka*; *-ko*: *děťátko*, *polénko*, *kolénko*. Dále např. *chuapeček*, *stareček*, *perlička*, *babička* atd.
- V nářečí jsou také obvyklá zveličelá a zhrubělá pojmenování. Přípon je opět několik, např. *-isko*: *chlapisko*, *očisko*, *nosisko*; *-áč*: *břucháč*, *fúsáč*, *chupáč*; *-oň*: *trhloň*, *stekloň*, *krkoň*; *-och*: *tust'och*, *d'ivoch*, *muad'och*; *-ár*: *chud'ár*, *suchár*; *-ák*: *chuapák*, *darebák* atd.
- Díky různým příponám tvoříme z přídavných jmen také jména životných i neživotných nositelů vlastností, např.: *-ec*: *utopenec*, *uřvanec*, *ufňukanec*; *-ica*: *rovňica*, *bočnica*, *bjelica*; *-ák*: *zamotoák*, *křivák*, *mužák*, *křitňák*; *-oň*: *tupoň*, *huchoň*; *-áč*: *břucháč*, *pupkáč*, *naháč*; *-oš*: *strakoš*, *hastroš* atd.; nebo např. *-ár*: *suchár* atd.
- Zajímavým jevem jsou také hlohovecká příjmení, která díky charvátské kolonizaci a jejím osídlencům mají specifickou koncovku *-ič* nebo *-ic*: *Vlašic*, *Fabičovic*, *Grbavčic*, *Girič*, *Grandič*, *Radkovič* atd.

Deverbativa

- Činitelská jména se tvoří pomocí přípon *-áč*, *-ač*: *sekáč*, *rváč*, *pohrabáč*, *pomáhač*, *flágač*; *-ič* nebo *-ič*: *topič*, *holič*, *brusič*; *-ák*: *žebrák*, *ripák*, *tulák*, *mrzák*; *-an*: *trhan*; *-ář*: *pekař*, *kovář*, *lhář*; *-ala*: *ožrala*, *dřímala*, *hongala*; *u_o*: *nemehu_o*, *vrtidu_o* atd.

- Tvoří se také jména prostředků a nástrojů, a to pomocí přípon *-ák*: *smeták, drapák, cedák*; *-áč, -ač, -ačka*: *sekáč, krumpáč, hrabačka, klapačka*; *-du_o*: *trdu_o, šidu_o, strúhadu_o* atd.
- Podstatná jména dějová se tvoří těmito příponami: *-í*: *posed'eňí, příjmáňí, verbováňí, školeňí* atd.; také příponou *-ot*: *vřískot, škrabot, bekot*; *-ka*: *zaváška, donáška*; *-ačka, -áčka*: *zabíjačka, páračka, oračka, pletačka* atd.; a také *-ička*: *hóňička*.

6.2. Přídavná jména

- Tzv. genitiv-akuzativ můžeme vidět v plurálu rodu mužského životného přídavných jmen, podstatných jmen, zájmen i číslovek: *máme dobrích susedú, držíval dvoch pacholkú*.
- V gen., dat., akuz. a lok. přídavných jmen mužského rodu s tvrdým skloňováním je zachované spisovné *é*: *dobrého, mu_adého, druhém, jedného, každému, malému, německého, kolikátého* atd.
- U přídavných jmen se také setkáme s koncovkou *ú*, např. v akuz. a instr. sg. ženského rodu: *druhú, takovú, bartošovú* („Bartošovou“), *červenú, mladú, hezkú* atd.
- U tvarů ženského rodu je v gen., dat. a lok. sg. koncovka *ej*: *o dobrej, pátej, v obecnej školi, z charvackej novej vsi, s celej republiki* atd. A u vzoru „jarní“ tvary zůstávají ve spisovné formě. Tento tvar se v rozhovoru objevoval velmi často, proto jsem se rozhodla jej zařadit do svých výpočtů a zjistit jeho frekvenci.

KONCOVKA EJ, ÉJ	
nespisovně	spisovně
49	6

Z rozhovoru lze posoudit, že frekventovanějšími tvary přídavných jmen rodu ženského jsou ty s koncovkou *ej/éj*. Objevily se však i tvary ve spisovné formě, a to např. u slov: *úské, običejné*.

- Přivlastňovací přídavná jména mají shodné přípony se spisovným tvarem *-ův, -ova, -ové*: *súsedův/súsedova/súsedové*. Při obecném přivlastňování mají přípony *-ský, -ckí, -í*: *loňský rok, vinařské vzdělání, pjestounská péče, křestní +méno, úmrtní list* atd. Pomocí přípony *-ský* se tvoří přídavná jména místní: *+lohofskí, břeclavskí, hodonskí, tvrdonskí* atd. Přídavná jména látková se tvoří příponou *-ový*: *makoví, tvarohoví, ořechoví, hruškoví*, a příponou *-ený*: *dřevjení, hadření, prútení, betonoví* atd. Jména představující velkou míru vlastnosti mají přípony *-ánský, -ajzný, -atý*: *velikánskí, širokánskí, visočajzní, paličatí, fúsatí*. U zdobnělin nebo zjemněných přídavných jmen jsou přípony *-učký, -unký, -ulinký, -enký*: *malučká, drobučká, bilučká, teňunkí, drobunkí, bilulinkí, malušenkí* apod.
- Komparativ se tvoří pomocí přípony *-ší/-čí*: *najmladší, nejvje+čí, starší, najhorší*, nebo příponou *-ejší*, která se vkládá do slov, kde by spojením s tvarem *-ší* vznikla nepohodlná skupina souhlásek: *čilejší, podobnější, pomalejší*. U přídavných jmen, která končí na *-ký*, se přidává hláska *-í*: *vlchčí, lechčí* atd.
- Deverbativa jsou jména představující nějakou činnost, stav nebo účel a tvoří se přidáním přípony ke slovesným kmenům. Jsou to přípony *-cí*: *hoňící pes, hrací hod'ini* atd.; *-uí*: *zašú ě okno, prosuchú ě seno*; *-ní*: *zakleš'ení, vyfoš'ení, dovež'ení* apod.; *-tí*: *zavrítí, useknuťí*; a přípona *-ví*: *kúsaví, pletkavá, chytlavá* atd.

6.3. Zájmena

- U skloňování zájmen dochází ke kombinaci všech hlasových přehlásek. Můžeme zde najít nerealizovanou přehlásku $A > \check{E}$, $EJ > \acute{E}$, měkčení i tvrdnutí hlásek atd.

Zde jsem pro názornou ukázkou vybrala zájmena osobní bezrodá a zájmena ukazovací rodová. Deklinace neobsahuje vokativ.

ZÁJMENA OSOBNÍ			
singulár		plurál	
<i>já</i>	<i>ti</i>	<i>mi</i>	<i>vi</i>
<i>mňa, ňa</i>	<i>tebja/tebe</i>	<i>nás</i>	<i>vás</i>
<i>mňe, ňe/mi</i>	<i>tebje/tobje</i>	<i>nám</i>	<i>vám</i>
<i>mňa, ňa</i>	<i>tebja/tebje</i>	<i>nás</i>	<i>vás</i>
<i>o mňe</i>	<i>tebja/tobje</i>	<i>nám</i>	<i>vám</i>
<i>mnú/mňú</i>	<i>tebú</i>	<i>nama</i>	<i>vama</i>

ZÁJMENA UKAZOVACÍ					
singulár			plurál		
<i>ten</i>	<i>to</i>	<i>tí, tí (živ.)/ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	
<i>tá</i>		<i>(neživ.)</i>			
<i>teho</i>	<i>téj</i>	<i>teho</i>	<i>tich</i>	<i>tich</i>	<i>tich</i>
<i>temu</i>	<i>téj</i>	<i>temu</i>	<i>tím</i>	<i>tím</i>	<i>tím</i>
<i>teho</i> <i>(živ.)/ten</i> <i>(neživ.)</i>	<i>tú</i>	<i>to</i>	<i>tich, ti</i> <i>(živ.)/ti</i> <i>(neživ.)</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>
<i>tem</i>	<i>téj</i>	<i>tem</i>	<i>tich</i>	<i>tich</i>	<i>tich</i>
<i>tím</i>	<i>tú</i>	<i>tím</i>	<i>tima, tema</i>	<i>tima, tema</i>	<i>tima, tema</i>

- U přivlastňovacích zájmen jsou zachovány nestažené tvary: *moja, tvoja, svojeho, o mojem, z mojú* atd. Koncovky jsou shodné pro všechny tvary přivlastňovacích zájmen (např.: *našeho/vašeho/mojeho/tvojeho; našej/vašej/mojej/tvojej*).

ZÁJMENA PŘIVLASTŇOVACÍ					
singulár			plurál		
<i>náš</i>	<i>naša</i>	<i>naše</i>	<i>naši</i> (živ.)/ <i>naše</i> (neživ.)	<i>naše</i>	<i>naše</i>
<i>našého</i>	<i>našej</i>	<i>našého</i>	<i>našich</i>	<i>našich</i>	<i>našich</i>
<i>našému</i>	<i>našej</i>	<i>našému</i>	<i>naším</i>	<i>naším</i>	<i>naším</i>
<i>našého</i> (živ.)/ <i>náš</i> (neživ.)	<i>našu</i>	<i>naše</i>	<i>našich</i> (živ.)/ <i>naše</i> (neživ.)	<i>naše</i>	<i>naše</i>
<i>našem</i>	<i>našej</i>	<i>našem</i>	<i>našich</i>	<i>našich</i> <i>našich</i>	
<i>naším</i>	<i>našú</i>	<i>naším</i>	<i>našíma</i>	<i>našíma</i>	<i>našíma</i>

- U rodových zájmen tedy došlo k vyrovnání měkkého a tvrdého typu: *teho* – *našeho*, *jemu* – *našemu*, *tema* – *našema* atd.
- Zvláště v obci Hlohovec nedochází u ukazovacího zájmena *ten* při skloňování k palatalizaci: *s tím*, *s tema*, *s tima* apod.
- Hromadné jméno, např. *cukrové* („cukroví“), se skloňuje zájmennou flexí: *hodně cukrového*, *k cukrovému* atd.
- Ve východomoravském nářečí je také častá varianta zájmena *se* v původní formě, kdy vokál *e* nevznikl pomocí přehlásky z vokálu *a*. V rozhovorech jsem se na tento jev zaměřila, a jak je vidno, původní tvar zájmena *sa* je i dnes stále používán.

ZVRATNÉ ZÁJMENO „SA“/„SE“	
<i>sa</i>	<i>se</i>
163	23

- U zájmen najdeme také koncovku *ú*, která je součástí instrumentálu: *našú*, *vašú*, *tvoju*, *mnú*, *tebú* atd.

6.4. Číslovky

- Číslovka *jeden* má v genitivu tvar *jedného* a dativu tvar *jednému*. Číslovka *dva/dvá* se skloňuje následovně: gen. lok.: *dvoch*, dat.: *dvom*, instr.: *dvoma*. Číslovky *tři* a *čtyři* mají nominativní tvary: *třé (tré) / tři (tri)*, *štiřé (štiré) / štíři (štiri)*. Číslovka *sto* má deklinační koncovky podle vzoru „město“, používá se tedy tvar *dvje sta, tři sta* atd., ale *pjet, šest, sedn, osn sto korun*. Zájmenné číslovky *kolik, tolik* mají v nepřímých (bezpředložkových) pádech tvary *kolika, tolika // kolikaři, tolikaři*, ale v lokálu a instrumentálu je *kolik s* tvarem *kolci: ot kolika // kolikaři hod'in, o kolikaři // kolci // koliki hod'inách, s kolikaři chuᵛ ᵛapama // s kolci chuᵛ ᵛapama*.
- Číslovky řadové *první, třetí, tisící* jako „jarní“ se skloňují podle adjektivní flexe složené a *druhá, štvrtá, pátá* atd. jako „dobrý“. Pouze ve spojení s *pú/púl* se objevují také jmenné tvary: *pú štvrtá metraka, púl pátá/šesta/sedma* atd. Druhé číslovky mají v nom., akuz. pl. tvary jmenné: *pateri, šesteri*, ale v ostatních pádech již tvary složené: *paterích šatú*. Patří sem i zájmenné adjektivum *několikeri: nekolikeri šati*. Podle vzoru „jarní“ se skloňují číslovky *dvoji, oboji, troji* atd., původní tvary zájmenné: *troje dveřa, dvoje vrata* atd., jsou jen v nom. a akuz. plurálu ve spojení s pomnožným podstatným jménem.

6.5. Slovesa

- Infinitiv je v některých případech zakončen na tvrdé *-t*: *najest, hos'it, řéct, nastrójit* atd., ale může se i vyskytovat měkká varianta: *zdokonalit', počítat', zabívat', říkat', bit', točit'* (s touto variantou se setkáme více v Hlohovci).
- V koncovce sloves v nominativu sg. se nachází krátká souhláska *-u*: *su, napíšu, biju, nastupuju, přeju, pamatuju, řek+u* apod.
- Co se týče samotného slovesa *být*, v nom. sg. prézenta objevuje se ve východomoravském nářečí tvar *su*, ale zároveň je také používán spisovný tvar *jsem* s výslovností *+sem*, tedy s vynecháním souhlásky *j*. V rozhovoru se tvar *su* objevil pouze jednou, jelikož většina konverzace se vedla ve formě vyprávění, tudíž byl používán tvar *+sem* jako pomocné sloveso, resp. volný morfém, ve spojení s l-ovým participiem (např.: *nachod'iu ᵛa +sem sa*).

- Hojně se používá samohláska –ú, a to u sloves 3. až 5. třídy 3. os. pl.: *zajímají, říkají, potkají, mají* atd.
- V l-ovém participiu 2. slovesné třídy („tiskne“, „mine“, „začne“), jejíž slovní základy končí na samohlásku, zpravidla uslyšíme tvar bez kmenového konektému -nu-: *pohl/pohéu, uschl/uschéu, napadol* („napadnul“) atd.
- V dativu pl. 4. slovesné třídy nedošlo k přehlásce A > Ě (IE): *mosá, stavjá, viprázdňá, neuspjá, neumňá, mluvijá, musá, narod'á* atd.
- U sloves v dat. sg. se občas objevuje koncovka -e: *chlašče, léce, šepce* apod., převažují však spisovné koncovky: *chlastá, létá, šeptá*.
- V imperativu podle typu „modli sa“ (s neodsutým -i) se zachovává tam, kde by odsunutím koncového -i vzniklo uskupení neobvyklých souhlásek, např. *začňi, pošli, zatkňi* apod. V koncovce nominativu plurálu je koncovka -me: *d'ime, d'eujme, pod'ívajme se, pod'me* atd. U sloves typu „utřít“, „táhnout“, „zvat“ atd. nastalo mezi singulárem a plurálem vyrovnání: *utřite, začňte, řekňte, zamkňte, přetrhňte, nehňte sa* apod.

7. Rovina syntaktická a lexikální

V této kapitole bych se chtěla zaměřit na nářeční výpověď, přičemž využívám některých poznatků z díla lingvisty Jana Chloupeka, a též na slovosled nářeční věty, jak jej pojímal lingvista František Svěrák z brněnské Univerzity J. E. Purkyně. Některé příklady jsou převzaty z citovaných děl a jsou doplněny dalšími z rozhovorů (tj. z mého vlastního výzkumu). Příklady jsou označeny kurzívou, ale v tomto případě jsou přidána interpunkční znaménka, aby vynikly pauzy a věty byly správně pochopeny. V průběhu kapitoly si dovoluji opět čerpat z nahraných rozhovorů a předložím konečné shrnutí v přehledných tabulkách, v nichž jsem zaznamenala nejpoužívanější spojky, zvrtná zájmena a další navazovací slova, která se ve větách vyskytovala nejvíce.

Jan Chloupek se domnívá, že pokud v lingvistické praxi (např. při výzkumu běžného mluveného jazyka v terénu) „dialektu“ rozumíme v podstatě přece jen jednotně, je tomu proto, že *„dialekt je v pravdě komplexní kategorií lingvistickou, sociologickou a historickou, která má svůj dvojitý aspekt (ryze) lingvistický (strukturní a promluvový), sociolingvistický, historickolingvistický...“*⁴⁶ Toto rozlišení přináší J. Chloupek v zájmu lepšího objasnění pojmu „nářeční struktura“.

Skladba je nejabstraktnější plán jazykového systému, ve kterém se tak realizuje skutečně komplexní charakter řeči. Syntaktický výzkum vychází nejčastěji z abstraktní věty, čímž se liší od jiných dílčích mluvnických disciplín. *„Výpověď sděluje obsah našeho vědomí nebo jeho část.“*⁴⁷ Zároveň je také jednou z možností, jak reagovat na skutečnost, která může být buď jazyková, jež se popisuje v mluvnicích známou terminologií (pokud jde o syntax, tak na názorných příkladech vět a syntagmat), nebo mimojazyková, která je z hlediska prostého mluvčího nejpřirozenější. *„Právě pro svůj kontext působí nářeční výpověď na první pohled věrohodně jako skutečně zaznamenaná, kdežto její spisovná podoba má spíše ráz mluvnické příkladové věty, třebaže se obě výpovědi svou základní sdělnou hodnotou příliš neliší.“*⁴⁸

Nyní bych se chtěla věnovat frekventovaným spojkám, které jsem zaregistrovala u mluvčích v nahraných rozhovorech. Jsou jimi spojky *aj/i*, *keď(d)/kdiž*, *lebo*

⁴⁶ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 22. ISBN 55-980-71.

⁴⁷ Tamtéž, s. 37.

⁴⁸ Tamtéž, s. 41.

(*alebo*)/*nebo*, *kebi/gdibi* a dále se také objevuje příslovce *kedi/kdi*. Spojky *aj*, *ked'* a *lebo/alebo* jsou přejaty ze slovenštiny. Slovenský jazyk (podobně jako čeština) rozlišuje spojky na souřadící a podřadící. Mezi souřadící spojky, které spojují hlavní věty, patří spojka *aj*, která vyjadřuje poměr slučovací, a spojka *alebo*, která vyjadřuje poměr vylučovací. Tvary *ked'*, *lebo*, *kebi* se používají v podřadících souvětích. Díky blízkým hranicím měla slovenština na východomoravské, jinak také slovenskomoravské, nářečí velký vliv (nadto tvoří česká a slovenská nářečí kontinuum), a jak je vidno, výrazy přejaté ze slovenštiny (nebo paralelní vzhledem ke slovenštině) mají i v dnešní době své místo v každodenní mluvě zkoumané staré generace.

- Respondent H (Hlohovec): „...že ten malí *ked'* je s ním...“ // „...a *jag* je to *ked'* je to na *d'ivoko*.“
- Respondent H (Hlohovec): „*alebo* další příklad co mi zas *napadol*...“ // „...*f* *cukrárňe lebo gde aj* z učitelkú...“
- Respondent E (Lanžhot): „*keť* ničeho *nebi* o tak *aj* černé sa *malúvali*...“
- Respondent A (Lanžhot): „...*tak ona k téj spovjed'i šu* a *aj* k *příjmání*...“ // „...*zaroveň idú aj* k *temu chu* *apečkovi pro stárka*...“
- Respondent H (Hlohovec): „...*to je vaša vjec kebi* +*ste bil* +*lohofčan mluft* si po +*lohofski*...“ // „...*ale on kebi zas aj ten kebi kebi bil* v *normální rodiňe*...“
- Respondent F (Hlohovec): „...*tak kedi maruš*...“ // „...*dobré riká dobré tag kedi no tedi a tedi*...“

SPOJKA „LEBO“, „ALEBO“/„NEBO“	
<i>lebo/alebo</i>	<i>nebo</i>
9	37

SPOJKA „AJ“/„I“	
<i>aj</i>	<i>i</i>
68	0

SPOJKA „KEĎ“, „KED“/„KDYŽ“	
<i>ked'/ked</i>	<i>když</i>
34	21

U této spojky z rozhovorů vyplývá, že její spisovná varianta *když* se vyslovila v 19 případech pouze na území Lanžhota a naopak nespisovný tvar *ked'/ked* se vyslovil až 29krát, a to v obci Hlohovec.

V nahrávkách (zvláště u paní Uhrové z Lanžhota, mluvčí B) se také často objevuje částice *víš* ve spojení se zájmenem *co*:

- Respondent B (Lanžhot): „...*no a víš co já ti řeknu jedno.*“ // „...*ale to bi bila ostuda víš co.*“

Slovní spojení slouží ke zdůraznění otázky nebo navázání další věty. Dalším navazovacím slovem je *teda*, které se dohromady u mluvčích objevilo v součtu až 60krát.

- Respondent A (Lanžhot): „...*a paňi učitelki teda sa pozvú aj na víno nebo na neco...*“
- Respondent D (Lanžhot): „...*potom pozdeji sa pozvali teda.*“
- Respondent B (Lanžhot): „...*a teda ten oní teda ho potom naše...*“
- Respondent G (Hlohovec): „...*a že teda že je to tadi zdegenerované.*“
- Respondent F (Hlohovec): „...*oba dva šli s teda s pátej trídí...*“

Nářeční výpověď je tedy základní jednotkou mluveného projevu, který je přísně strukturní, organizací jednotlivých složek je však nekompaktní. Situační kontext na ni svými promluvovými faktory jednak působí, a zároveň také spoluvytváří kontext jazykový. J. Chloupek o nářeční výpovědi dodává, že „*její výstavba je převážně lineární. Někdy vyjadřuje ustáleným způsobem automatickou reakci*“⁴⁹.

Co se týče sledovaných jazykových jevů, je patrné, že slovenské výrazy mají v nářeční syntaxi respondentů své místo. Spojka *aj* se ve spisovné formě *i* v promluvách mluvčích prakticky nerealizovala a to stejné platí i pro zvrtné zájmeno *se*, které se vyslovilo ve většině případů jako *sa*. U spojek tak jednoznačný výsledek nebyl, ale lze tvrdit, že

⁴⁹ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 46. ISBN 55-980-71.

slovenské tvary *lebo*, *alebo*, *ked'*, *ked* jsou velmi pevnou součástí nářeční syntaxe všech dotazovaných.

7.1. Nářeční výpověď podle Chloupkovy práce *Aspekty dialektu*

7.1.1. Z hlediska promluвовého celku

Nářeční výpověď je obvykle (a vlastně téměř výhradně) mluvená, proto v dialektologii hovoříme o „výpovědi mluvené“. Psaná výpověď by už v podstatě sama o sobě porušovala naši počáteční definici (viz kapitola 4) spisovného (mluveného i psaného) jazyka a dialektu jakožto pouze mluveného jazyka. Nářeční výpověď je vždy součástí dialogického nebo monologického kontextu. Dialogická výpověď je součástí situačního kontextu, v němž reaguje na posluchače, apeluje na něj, provokuje ho k dalšímu vyjádření nebo mu něco sděluje. Výpověď monologická je naopak součástí jazykového kontextu, v níž něco sděluje (nejčastěji vypráví) něco o jazykové kontextové situaci, vedle situace aktuální (základní), která za ní vzniká.⁵⁰

V této podkapitole společně s následujícími označím explicitně vlastní materiál z pořízených rozhovorů, a to následovně: Respondent A až I (spolu s místem, kde se rozhovor odehrával), nebo zkratkou, např. R A (Hl.; Lanž.).

Tyto dva kontexty mají na sebe navzájem vliv a dochází za prvé k přechodu ze základní situace k jazykově kontextovému ději, např. obyčejným vyšínutím z vazby, nebo využitím melodie či dynamiky, např.:

- „...a tož on, nepújdu, vrátím se.“
- Respondent F (Hlohovec): „a jezďí k nám, aj mi máme vinarství aj d'eláme, a jezďí k nám do sklepu hodně ľudí...“
- Respondent B (Lanžhot): „chod'ila bjejala po tém po námňestí, a že františka už našli františka už našli, tak to si tak pamatuju.“

---

⁵⁰ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 39–46. ISBN 55-980-71.

Za druhé dochází k opačné situaci, většinou s apelovým rázem:

- „...čert už víc nepřišel. stačíte to psát? ale za rok...“
- Respondent H (Hlohovec): „*nó dočkajte, abi nebilo, +estli budete teda temu rozumňet, protože já +sem si...*“
- Respondent B (Lanžhot): „*řeknu ti, +šak jiřa je tadi nech řekne, tak já su d'efče pro vše...*“

„*Dynamické a intonační možnosti oslabují závažnost pořádku slov jako prostředku kontextového členění výpovědi; obvyklý pořádek slov se potom uplatňuje jen při promyšlené výstavbě projevu.*“⁵¹ V rozhovoru se tyto tvary vyskytovaly ve smyslu upřesnění situace či navázání kontaktu s ostatními respondenty.

7.1.2. Z hlediska historicko-lingvistického

Větný typ je výsledkem vývoje, předpokládají se jím jisté ustálené formy, tudíž jsou tyto výrazem historického přístupu k jazyku. Chloupek tvrdí, že „*nářeční výpověď může být podle jistého typu modelována nebo alespoň v sobě může skrývat předpoklad pro další vývoj v nový typ...*“⁵².

To ukazují např. ustálené případy elipsy či vyšínutí z větné vazby:

- „...ráno se jedlo polévka“
- Respondent A (Lanžhot): „...*tak oňi ju třikrát v břeclavi operovali, třikrát to bili a ona...*“
- Respondent A (Lanžhot): „...*tam sú v sobotú sú je muzika*“ // „...*no a ten opravdu opravdu je to tadi velice pjekní zvik...*“
- Respondent D (Lanžhot): „...*ti kamarátki si pozvali kamarátki a kluci, d'efčica nevjest a se s kamarátkama to mňela a kluci to mňeli zvlášť že...*“

Tento typ se vyvíjel velmi živelně, nikoliv podle racionálních úvah ani pod vlivem písemné praxe. Z porízených nahrávek bych usoudila, že názorné větné formulace vznikaly z důvodu nepřipravenosti odpovědí a spontánní komunikace.

---

⁵¹ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 42. ISBN 55-980-71.

⁵² Tamtéž, s. 43.

7.1.3. Z hlediska sociolingvistického

„Ze sociologického hlediska zajímá dialektologa především přechod větných a syntagmatických typů tradičních dialektů v typy interdialektické a spisovné, jak se děje s výměnou generací.“⁵³ Např. s rozvojem školního vzdělání se přestávají používat některé syntaktické jevy, které jsou i v nářečním podvědomí zastaralé, archaické, jsou jimi jednak spojky *nebo, lebo* ve významu „neboť“, *keť, ket* ve významu „když“, také příslovce *bar/bár* ve funkci spojky přípustkové, která je nahrazována spojkami *a, protože, ale* ve významu přípustkovém atd.

- Respondent H (Hlohovec): „*dámi keť +ste spomněli teho kornela lebo kornelijusa*“

I díky odlišným společenským poměrům můžeme tzv. plurál úcty slyšet už jen u starousedlíků.

- Respondent B (Lanžhot): „...*prapraštařeček bili paveu*“ // „*teda stařeček nebili, až teda stríček*“
- Respondent I (Hlohovec): „...*no ja +sem mňela takú starénečku pjeknú no (...)* vedli mňa k náboženstfí a *keť +sem bila d'echo, tak +sem se s ňima mosela rúženec modlívat...*“

Jan Chloupek dodává, že „*nejnovější syntaktický vývoj se v tradičním dialektu neobráží, neboť se dosud výrazně nezměnily vyjadřovací potřeby příslušníků dialektu. U mladších lidí souvisí vyjadřování s rodinnou, školní a obecnou kulturní výchovou a jeho vývoj se tedy děje – ze stanoviska pozorovatele – skoky, i když nikoliv skoky snadno pozorovatelnými.*“⁵⁴

Chtěla bych dodat, že v rozhovorech se spojky *lebo, alebo* použily pouze v poměru vylučovacím, nikoliv ve významu „neboť“ a příslovce *bar/bár* ve tvaru *bar co* („cokoliv“). Na druhou stranu tzv. plurál úcty se zvláště u respondentek z Lanžhota vyskytoval velmi často. Projevují tím tak uznání ke starší generaci.

7.1.4. Z hlediska psycholingvistického

Jak již bylo zmíněno v úvodních odstavcích o dialektu samotném (viz kapitola 4), nelze o něm přemýšlet jako o „primitivním“. Tato myšlenka souvisí se staršími názory o prosté

⁵³ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 43. ISBN 55-980-71.

⁵⁴ Tamtéž, s. 43.

„lidové duši“ a dospělo se k ní a priori, zvenčí, ještě před analýzou nářeční výpovědi. Dnes už je jisté, že samotné nářeční vyjadřování plně vyhovuje svému účelu a ani mladší generace, která stále mluví příslušným dialektem, se nemusí mezi svými vrstevníky cítit nijak zaostale. I přesto však Chloupek v této sekci uvádí některé zvláštní kvality, které lze v nářečním vyjadřování zaznamenat.

- Např. sklon ke generalizování: „*dva dñi sa tam bilo*“ // „*vzalo sa mi zelňački*“ // „*ľud'i jag bi nabíl*“
- Zatajování příčin přírodních jevů: „*prsti mu uřezalo*“ // „*čuli kroki a fčílka zaklepalo*“
- Automatizované jazykové reakce na vnější podněty, např. pozdravy: *vitaj!*; nebo lidová rčení a přísloví: „*naši d'edeček – dej jim pán bú lehké spočinuťi – ťi umñeli...*“ // „*gdibich mñel peñize, jakože nemám, tag bich...*“
Respondent H (Hlohovec): „*red'itel ošmera, už je neboš'ík, mñe ríkal...*“
Respondent B (Lanžhot): „*v úterí, holáj duša peklo hori, d'eřčata zasa svolá...*“

Při nářečních vypravováních se projevuje tendence k dějové dynamičnosti na úkor statických prvků a výraz se volí se záměrem přímého směřování k závěru vyprávění.

„Významové vztahy mezi souvětnými větami nemusí být vždy totožné se známými vztahy spisovnými. To může být výrazem i jiného způsobu myšlení. Tak např. příčina a následek bývají neutralizovány chronologickým řazením.“⁵⁵

- „*je sichravo a už mám rímu*“. Událost v budoucnosti se pojí s podmínkou: „*kdiž zústanete v posteli, bude zas dobře*“. U způsobu a míry se jejich výsledek udává účinkem: „*ten umí vikládat, že vám bude hlava brñet!*“; nebo účel s účinkem splývá: „*já +dibich mohla d'elat venku, co bich mñela hlavu lehkú*“.

Pohled Jana Chloupeka je na dnešní stav nářečí aplikovatelný, ale v některých bodech se může odlišovat. Stále jsme schopni registrovat ono vyšínutí z větné vazby, důraz dynamiky a intonace při vyprávění nebo tzv. plurál úcty.

---

⁵⁵ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 45. ISBN 55-980-71.

7.2. Slovosled

„Slovosled se v tomto nářečí, podobně jako v jiných českých nářečích, řídí jednak významem slov ve větě, jednak jejich stránkou přízvukovou. Ve větách oznamovacích stojí na začátku věty slovo, které je východiskem výpovědi, a na konci slovo, které je jádrem výpovědi.“⁵⁶ Stejný princip platí i u tázací věty. Zde se František Svěrák neshoduje s názorem Jana Chloupka, který tvrdí, že „pro nářeční výpovědi je charakteristická tendence protichůdná, totiž snaha vyslovit nejdůležitější slovo co nejdříve; jádro výpovědi bývá na začátku výpovědi nebo uprostřed, a to často i v případech, kde nejde o projev expresivně zabarvený nebo o zvláštní důraz“⁵⁷.

- Např.: „mu _ ad'i si postavili noví dům...“; „navečér k nám došli stařénka...“; „umíš višívat d'úrki?“; „posékli +ste fšecek jačmeň?“

Na konci věty se klade důraz na vytýkané slovo v důraznějším slovosledu.

- Respondent A (Lanžhot): „hledál sa hodně dlúho“; R H (Hl.): „tag fšecko nemože“; Respondent B (Lanžhot): „už druhé hodi tadi bi_u _ pan sobotka“

Naopak slovo, které má citový důraz, se vkládá na začátek věty.

- Respondent H (Hlohovec): „hnet budeš rozumňet!“; R F (Hl.): „pret kameru mňa nedostaneš!“; „onehdi +sem ti poščá_u _!“

Přívlastek shodný stojí obvykle před substantivem, stejně jako substantivní přívlastek, stojící nejčastěji před svým jménem.

- R H (Hl.): *jed'iná škoda*; R I (Hl.): *krojoví ples*; R F (Hl.): *opravdová albínka*; R B (Lanž.): *velikí prúd...* X R G (Hl.): *stríček voj'tech*; R H (Hl.): *profesor marceli*; R G (Hl.): *sin karel*

U výjimečných případů stojí přívlastek za svým jménem a vždy za osobním jménem.

- Např.: *Kristus Pán, císař pán, kníže pán* X R F (Hl.): *já blbec; já chudera; mi chorvaťi*

⁵⁶ SVĚRÁK, František. *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1966, s. 79. ISBN 55-045-66.

⁵⁷ KRÁLÍK, Stanislav. Příspěvek k poznání lidového jazyka na moravsko-slovenském pomezí. In *Naše řeč* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2011. [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5291#_ftn3

Genitiv přivlastňovací se staví za substantivum, ale v ojedinělých případech i před něj.

- „*kožuch našeho stařečka*“; „*kůň jejich suseda*“ X R F (Hl.): „*majú od sina (...)*
vnučku albínku“; „*ot sestri sin*“; R CH (Hl.): „*mamkina maminka*“

Příklonky většinou stojí na druhém místě za prvním přízvučným členem věty.

- R G (Hl.): „*sin sa ho ptá (...)* *zdokonalil si sa?*“; R H (Hl.): „*nehaňbi sa za to...*“;
R A (Lanž.): „*náš miloš sa žeňil*“; R C (Lanž.): „*ti matriki sa nestraťili...*“

Někdy stojí příklonka na začátku věty nebo po spojce *a, ale*.

- R B (Lanž.): „*ti sa zachráňili (...)* *to sa u druhého mostu rosfrcalo*“; „*každí mu _ví*
+ináč ale sa domluvíme“

Pokud chceme zdůraznit zájmeno, postavíme ho na začátek věty.

- R H (Hl.): „*ješče mňa neznal...*“; R F (Hl.): „*pret kameru mňa nedostaneš...*“; R B
(Lanž.): „*a on říkal vedu _e mňa stavjal máju*“; „*a vždicki mňa vzbudili...*“

„*Pořádku slov se v nářečí využívá pro kontextové členění jen zřídka, a to při klidném vypravování, při promyšlené perspektivě výpovědi.*“⁵⁸ Nářečí se tedy více spoléhá spíše na neslovosledné prostředky, jako např. intonace, přízvuková linie výpovědi nebo navazovací slova („*tož*“, „*no*“, „*a*“) pro zdůraznění začátku výpovědi. Na slovosled má tedy v nářeční výpovědi vliv jak tendence směřovat od známého k novému, což se shoduje se spisovnou formou národního jazyka, tak i opačný směr, kdy mluvčí vysloví nejdůležitější slovo na začátku výpovědi.

7.3. Lexikum

Dle Marie Krčmové „*z hlediska strukturního nacházíme skutečně v dialektech, zejména východomoravských, některé rysy archaické, výrazové prostředky různých jazykových plánů, které od dob staré češtiny nepodlehly žádné podstatné inovaci.*“⁵⁹ M. Krčmová

⁵⁸ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 100. ISBN 55-980-71.

⁵⁹ KRČMOVÁ, Marie. *Tradiční nářečí v současnosti* [online]. Brno, 1988, s. 85. [cit. 2015-11-07]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/101629/A_Linguistica_36-1988-1_14.pdf?sequence=1

také upozorňuje na fakt, že nelze brát lexikální složku dialektu vždy jen jako zásobu archaických výrazů.⁶⁰

Samotnému lexiku bych se chtěla věnovat v této kapitole pouze okrajově, a to formou výčtu lexémů. Výrazy jsem vypsala z nahraných rozhovorů a doplnila o slova, která respondenti uvedli jako nejpoužívanější. Slova jsem rozdělila do dvou skupin, podle míst, kde se rozhovor zaznamenával, a seřadila jsem je abecedně. U nejstarší generace, se kterou jsem v mém výzkumu pracovala, jsou nářeční výrazy stále zachované a hodně používané.

Zde je několik příkladů z regionálně specifického lexika respondentů z Hlohovce:

- filčáky = teplé boty
- greft = 1. řada rév, 2. hráz u rybníka, potoka
- grepčit (čes. křepčit) = verbovat (bujně tancovat)
- gmajna = pastvisko
- gramorky = hrací kuličky
- chmútěk = zkažené vajíčko
- jojky = vysoké pánské boty
- kerchov = hřbitov
- klupňa = kolík na prádlo
- krumpíre (slov. krumpľe) = brambory
- mrchavec = darebák
- ompr = vědro
- primáška = první houslistka lidové kapely
- richti = zrovna tak // R F (Hl): „*a richtik ten páti bil frantíšek*“
- róca = tatar
- ručat = nahlas plakat
- tukr = košťář
- viac/viac = víc

---

⁶⁰ KRČMOVÁ, Marie. *Tradiční nářečí v současnosti* [online]. Brno, 1988, s. 86. [cit. 2015-11-07]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/101629/A_Linguistica_36-1988-1_14.pdf?sequence=1

Specifické lexikum u respondentů z Lanžhota:

- erteple = brambory
- kandál víc = čím dál, tím víc / mnohem víc
- páteřky (též patěrky) = zrnka růžence nebo růženec sám
- protfan = plech do trouby
- rajtovat = procházet se
- rozfrcat = rozbít/porouchat
- slopat = chlastat
- tabulové = kostkované (káro)
- včil = teď
- zebraná (být zebraná) = „cítí se lépe“
- zrichtovat = zlepšit
- ztentovat = dát dohromady/ zlepšit
- žebráčky (též žebráčna) = 1. kostelní předsíň pod kruchtou, v níž sedávají žebráci,
2. výklenek přede dvěma domovními
- žudro = ozdobný vchod do domu

7.4. Přezdívky

V Hlohovci i v Lanžhotě se často vyskytují také přezdívky. Rozšířily se z důvodu častého opakování stejných jmen a příjmení, která jsou typická pro dané oblasti. V Hlohovci můžeme zaregistrovat hlavně tato příjmení: Vlašicovi, Radkovičovi, Grbavčicovi, Giričovi, Grandičovi a Sítkovi; a v Lanžhotě: Uhrovi, Bartošovi, Tučkovi, Cyprisovi, Zonigovi atd. V první obci je častější, že se pro přezdívku používají křestní jména, a to většinou členů nejstarší generace. V našem výzkumu tento jev lze zaregistrovat v rozhovoru č. 4, s panem Josefem Vlašicem (mluvčí H), který vysvětluje, že se jeho předek jmenoval Kornel Vlašic, tudíž jeho rodině v Hlohovci nikdo neřekne jinak než Kornelovi. V obci je také tradicí dědění jmen a toho si můžeme např. všimnout u pana Karla (mluvčí G), který má dědečka i tatínka jménem Karel, jeho syn se jmenuje Karel a jeho devítiletý vnuk také.

V Lanžhotě jsou přezdívkami odvozené spíše od tradovaných povídaček, událostí, charakteristických vlastností či zaměstnání dané rodiny nebo jejich předka. V rozhovoru č. 1 paní Uhrová (mluvčí B) popisuje např. původ přezdívkami jejího zesnulého manžela, kdy se jeho rodině říkalo Bářarovi, jelikož si jejich předci kdysi dávno postavili v Lanžhotě dům na místě, kde se nacházela stará pec a v ní se pálily baňky. Těchto přezdívek existuje opravdu mnoho a zde je pár příkladů:

- Uher: Fabiš, Bářar, Pazderňák, Obuch, Snopek, Hajný atd.
- Bartoš: Lošák, Bábíňák, Pastorek, Pavloš, Zonyga atd.
- Ciprys: Darmovzal, Košela, Prdela, Vendelín, Pokúsany, Rataj, Kořineček atd.
- Tuček: Palanský, Žojdrák, Kňacar, Blažej, Zaňát atd.

8. Závěr

Bakalářská práce si kladla za cíl zkoumat běžný jazyk nejstarší generace obyvatel ve městě Lanžhot a obci Hlohovec a jeho odchylky od spisovné normy. Pro svůj výzkum jsem si zvolila metodu zvukových záznamů. Autentické nahrávky jsem pořídila ve dvou vybraných lokalitách s původními obyvateli. Město Lanžhot zastupovalo pět respondentů a se stejným počtem lidí jsem pracovala i v Hlohovci. Mluvčí byli starší šedesáti let a v místech bydlí od narození do současnosti. Rozhovory byly pořizeny formou neformálního a nepřipraveného dialogu a probíhaly v domovech dotazovaných nebo na jejich pracovištích. Všichni respondenti s nahráváním souhlasili.

V úvodu práce jsem představila lokality, ze kterých respondenti pocházejí, a předložila základní informace. Dále jsem se zmínila o historii původních obyvatel a jejich vzájemném soužití. Ve třetí kapitole se dovídáme o základní charakteristice mluvčích, se kterými jsem ve svém výzkumu pracovala. Následuje jazyková část, kterou jsem rozdělila na úroveň fonologickou, morfologickou a okrajově jsem se zmínila o syntaxi a lexiku.

Rozhovory probíhaly s cílem zachycení soukromé a nepřipravené konverzace, tudíž jsem v lexikální podkapitole vybrala pouze několik zajímavých nářečních výrazů, které zazněly v rozhovoru nebo se v daných místech používají dodnes. Metodu zvukových záznamů jsem si vybrala proto, že cílem mého zkoumání byl autentický dialekt, což je varianta jazyka, která se vyskytuje v pouze mluvené formě.

Z tabulek, kterými jsem vyhodnocovala rozhovory, je jasně vidět, které jazykové jevy jsou u respondentů nejčastější a které naopak nejsou tolik frekventované. Ve fonologické části práce můžeme z výsledků usoudit, že téměř ve všech sledovaných jevech převažuje nespisovný tvar. Výsledky, kde je frekventovanějším tvarem spisovná forma, však nejsou nijak jednoznačné, a tak můžeme tvrdit, že ve fonologické rovině je tradiční nářečí stále zachováno. Jedinou výjimku tvoří nářeční tvar „obaloveného“ *l*, který se v Lanžhotě používá již méně a v prepisech lze poznat, že jeho aktivní používání je již velmi subjektivní záležitostí. Nelze však tvrdit, že by tento jev zanikl. U roviny morfologické jsem dospěla k průkaznějším výsledkům a tak u pozorovaných hláskových změn můžeme rovněž potvrdit pevný základ tradičního dialektu.

V rovině syntaktické jsem se snažila popsat a přiblížit podobu vět a větných typů, které se v nářečí používají, spolu s frekventovanými spojkami a navazujícími slovy. Je patrné, že při spojování vět dominují spojky, které se víceméně shodují se slovenštinou, a

často používaným navazovacím slovem je *teda* nebo *viš*. Slovosled nám tedy zobrazuje onu krásu tradičního nářečí v jeho značné nepravidelnosti. Mluvčí ve svých promluvách dbají hlavně na dynamiku a intonaci a důležitá slova pronášejí buď na začátku věty, nebo na konci.

Lexikální rovinu jsem pojala pouze prakticky, a to tak, že jsem zaznamenala slova z nahraných zvukových záznamů spolu se slovy vyjmenovanými respondenty, které označují za stále používané v jejich každodenní komunikaci. Kapitulu jsem doplnila o přezdívky, které jsou obvyklé pro obyvatele jednotlivých míst.

Značný vliv na mluvenou formu jazyka měly zajisté události 2. světové války, kvůli kterým bylo povinné vyučovat na školách v německém jazyce. Na nářečí obyvatel Hlohovce měl také vliv původ obce, která byla v 16. století kolonizována Charváty, proto mají dodnes hlohovecká příjmení vesměs koncovku *-ic*, *-ič*.

V konečném důsledku je tedy zřejmé, že se ve zkoumaných lokalitách Jihomoravského kraje tradiční nářečí zachovalo a charakteristické znaky východomoravské skupiny jsou v řeči stále používané.

9. Anotace

Autor: Kristýna Darmovzalová

Katedra a fakulta: Katedra bohemistiky; Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph. D.

Počet znaků: 85 175

Počet příloh: 16

Počet titulů použité literatury: 21

Klíčová slova: nářečí, český jazyk, jižní Morava, fonologie, morfologie, větná skladba, lexikum, Podluží, Hlohovec, Lanžhot, soukromý rozhovor, autentické nahrávky

Keywords: dialect, Czech language, South Moravia, phonology, morphology, syntax, lexicology, Podluží, Hlohovec, Lanžhot, private conversation, authentic records

Anotace: Bakalářská práce se zabývá popisem běžně mluveného jazyka nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec a jeho odchylek od spisovné normy. Charakteristické znaky východomoravského nářečí jsou popsány na úrovni fonologické, morfologické a okrajově i syntaktické spolu s lexikální. Praktická část je tvořena autentickými rozhovory. Respondenti byli starší šedesáti let a rozhovory s nimi byly pořízeny za účelem zachycení neformálního a nepřipraveného dialogu. Výsledky zkoumání byly zaznamenány do přehledných tabulek a přiřazeny ke sledovaným jevům v odpovídající kapitole.

Abstract: The bachelor thesis deals with a description of commonly spoken language the eldest generation of Lanžhot town and Hlohovec village and its deviations from the literary form. Characteristics of an Eastern-Moravian dialect are described in levels of phonology, morphology, syntax and lexicology. Practical part is formed by authentic records. All respondents were older than sixty years old and interviews were recorded for the purpose of capture an informal and unprepared dialogue. The results of searching were noted into the organized tables and matched to a corresponding chapter.

10. Literatura

- BALHAR, Jan a kolektiv. *Český jazykový atlas: Dodatky*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1967-7.
- BARTOŠ, František. *Dialektologie moravská I.: Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské*. Brno: Matice Moravské, 1886.
- BARTOŠ, František. *Dialektický slovník moravský*. Praha: Česká akademie Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.
- BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. ISBN 91-08-03.
- CUŘÍN, František a spol. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá – HOFFMANNOVÁ, Jana, eds. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1970-7.
- FIC, Karel. Mluva v Břeclavi. In KORDIOVSKÝ, Emil – KLANICOVÁ, Evženie. *Město Břeclav*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost Brno, 2001, s. 491–497. ISBN 80-7275-025-9.
- FIC, Karel. O jazyku osad bývalé charvátské kolonizace na Břeclavsku. In KORDIOVSKÝ, Emil – KLANICOVÁ, Evženie. *Město Břeclav*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost Brno, 2001, s. 488–490. ISBN 80-7275-025-9.
- GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého*. 2., doplněné vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. ISBN 21-052-63.
- HUJER, Oldřich. *Československá vlastivěda 3. Jazyk*. Praha: Sfinx, 1934.
- CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971. ISBN 55-980-71.

JEŘÁBEK, Richard. Břeclav a Podluží. In KORDIOVSKÝ, Emil – KLANICOVÁ, Evženie. *Město Břeclav*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost Brno, 2001, s. 407–414. ISBN 80-7275-025-9.

JEŘÁBEK, Richard – HOLÝ, Dušan. Lidová kultura. In VERMOUZEK, Rostislav. *Lanžhot: příroda a dějiny*. 1. vyd. Praha: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1983. ISBN 54-012-83.

KELLNER, Adolf: *Úvod do dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

KLÍMA, Bohuslav. Břeclavsko v pravěku a v časně době dějinné. In NEKUDA, Vladimír. *Břeclavsko*. 1. vyd. Brno: Muzejní spolek v Brně, 1969, s. 75–81. ISBN S-1165/68.

KORDIOVSKÝ, Emil – DANIHELKA, Jiří. *Brána do kraje: Průvodce obcemi okresu Břeclav*. 1. vyd. Mikulov: Regionální muzeum Mikulov, 1999. ISBN 80-85088-08-8.

LAMPRECHT, Arnošt – ŠLOSAR, Dušan – BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN 14-599-86.

PAPÍRNÍK, Miloš. *Bibliografie k okresu Břeclav*. Brno: Moravská zemská knihovna v Brně, 2002. ISBN 80-7051-139-7.

SVĚRÁK, František. *Nářečí na Břeclavsku a v dolním Pomoraví*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1966. ISBN 55-045-66.

SRHOLCOVÁ, Martina. *Zpravodaj Městského úřadu Lanžhot 1*. Lanžhot: Město Lanžhot, 2015.

TRÁVNÍČEK, František. *Historická mluvnice československá: úvod, hláskosloví a tvarosloví*. Praha: Melantrich, 1935.

TRÁVNÍČEK, František. *Moravská nářečí*. Praha: Národopisná společnost Československá, 1926.

ZEMEK, Metoděj – ZIMÁKOVÁ, Alena. Hlohovec. In NEKUDA, Vladimír. *Břeclavsko*. 1. vyd. Brno: Muzejní spolek v Brně, 1969, s. 406–408. ISBN S-1165/68.

ZEMEK, Metoděj – ZIMÁKOVÁ, Alena. Lanžhot. In NEKUDA, Vladimír. *Břeclavsko*. 1. vyd. Brno: Muzejní spolek v Brně, 1969, s. 468–471. ISBN S-1165/68.

Elektronické zdroje:

Charakteristika okresu Břeclav. In *Český statistický úřad* [online]. Poslední aktualizace: 2. 2. 2016. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xb/charakteristika_okresu_breclav

Historie. In *Hlohovec: oficiální stránky obce* [online]. Hlohovec, © 2015, poslední aktualizace 16. 3. 2017. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://www.hlohovec.cz/informace-o-obci/historie/>

Hlohovec: oficiální stránky obce [online]. Hlohovec, © 2015, poslední aktualizace 16. 3. 2017. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://www.hlohovec.cz/>

KRÁLÍK, Stanislav. Příspěvek k poznání lidového jazyka na moravsko-slovenském pomezí. In *Náše řeč* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2011. [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5291#_ftn3

KRČMOVÁ, Marie: *Tradiční nářečí v současnosti* [online]. Brno, 1988. [cit. 2015-11-07]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/101629/A_Linguistica_36-1988-1_14.pdf?sequence=1

Mapa ČR [online]. Data map ©2015 GeoBasis-DE/BKG (©2009) Google. [cit. 2015-12-07]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps?hl=cs>

POŘÍZKA, Pavel: *Pravidla přepisu a pokyny* [online]. © 2008+ Petr Pořízka, poslední aktualizace 20. 10. 2010. [cit. 2015-11-21]. Dostupné z: <http://fon.webnode.cz/seminarni-projekt/>

SKULINA, Josef. *K vývoji městské mluvy na severovýchodní Moravě* [online]. Praha, ©2011. [cit. 2017-04-18]. Dostupné z: http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=870#_ftn20

Současnost. In *Lanžhot: oficiální stránky města* [online]. Lanžhot, © 2017. [cit. 2017-03-17]. Dostupné z: <http://www.lanzhot.cz/o-meste/soucasnost/>

Východomoravská nářeční skupina. In *CzechEncy-Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. © 2012-2017. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>

11. Seznam zkratek

apod. = a podobně

atd. = a tak dále

akuz. = akuzativ

dat. = dativ

gen. = genitiv

čes. = český

čsl. = československý

ha = hektar

Hl. = Hlohovec

instr. = instrumentál

JZD = jednotné zemědělské družstvo

Lanž. = Lanžhot

lok. = lokál

m n. m. = metrů nad mořem

např. = na příklad

nom. = nominativ

os. = osoba (gramatická kategorie)

p. = pád (gramatická kategorie)

pčsl. = pračeskoslovenský

psl. = praslovanský

pl. = plurál

pol. = polovina

R = respondent

sg. = singulár

slov. = slovenský

srov. = srovnání

tzv. = tak zvaný

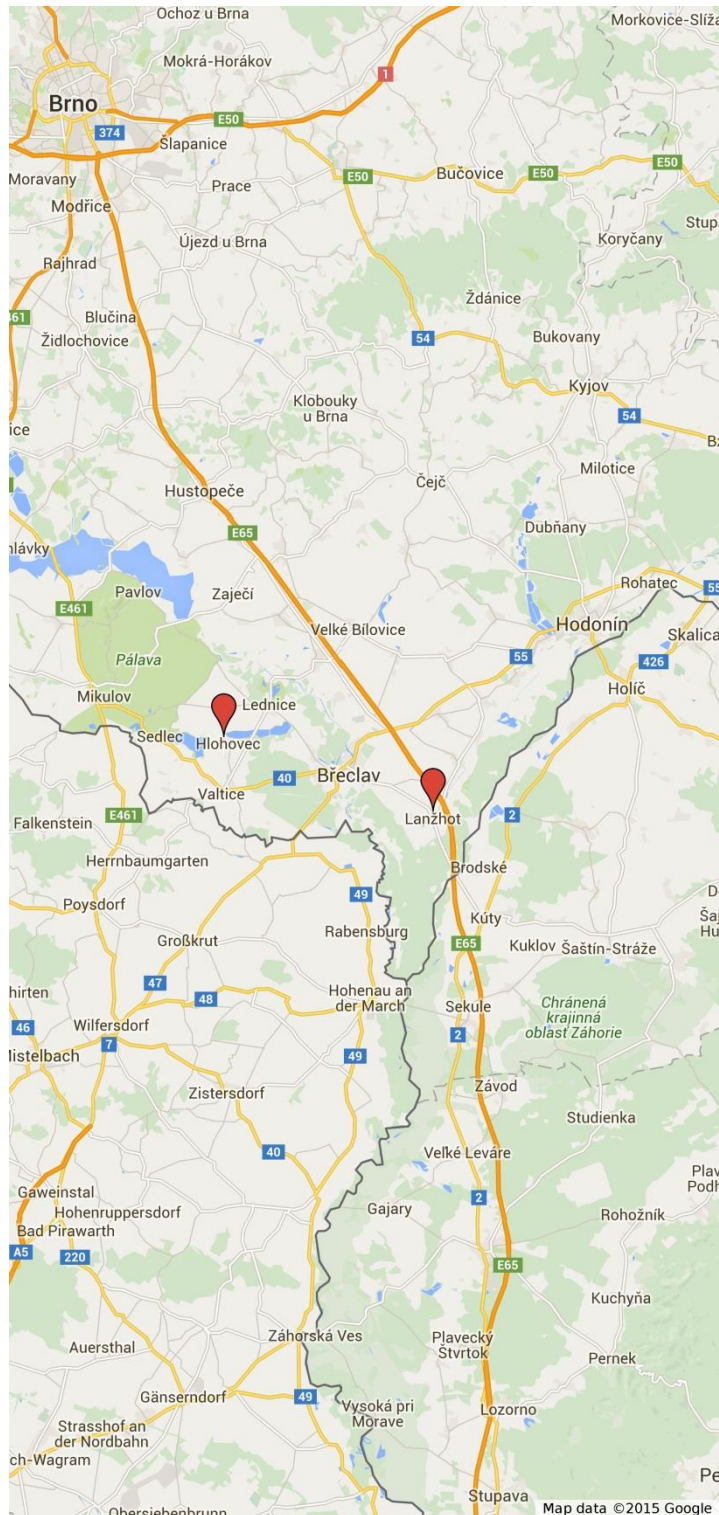
tj. = to je

UNESCO = United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Národní památkový ústav)

12. Seznam příloh

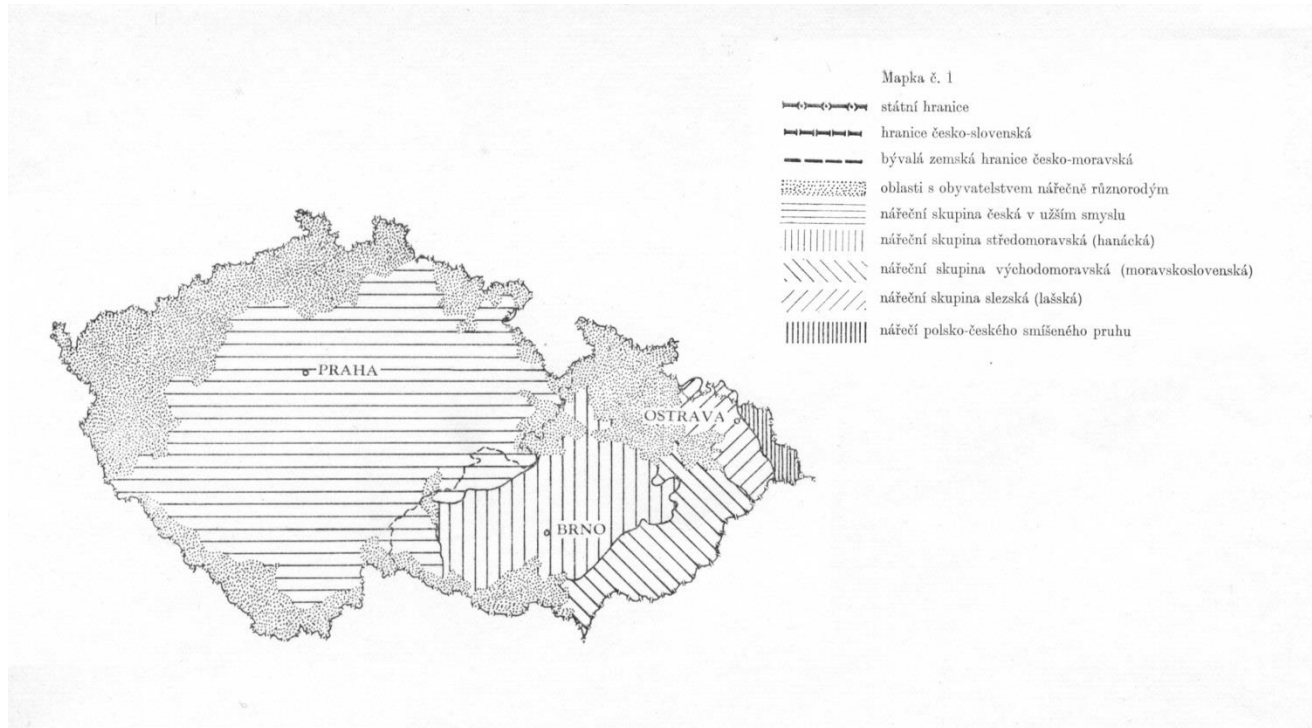
- 1 Určení polohy města Lanžhot a obce Hlohovec na mapě České republiky
- 2 Mapa základního rozvržení českých nářečí
- 3 Identifikační karta respondentů – Lanžhot
- 4 Identifikační karta respondentů – Hlohovec
- 5 Fonetický transkript – Rozhovor č. 1: Lanžhot (na CD)
- 6 Fonetický transkript – Rozhovor č. 2: Lanžhot (na CD)
- 7 Fonetický transkript – Rozhovor č. 3: Lanžhot (na CD)
- 8 Fonetický transkript – Rozhovor č. 4: Hlohovec (na CD)
- 9 Fonetický transkript – Rozhovor č. 5: Hlohovec (na CD)
- 10 Fonetický transkript – Rozhovor č. 6: Hlohovec (na CD)
- 11 Zvukový záznam – Rozhovor č. 1: Lanžhot (na CD)
- 12 Zvukový záznam – Rozhovor č. 2: Lanžhot (na CD)
- 13 Zvukový záznam – Rozhovor č. 3: Lanžhot (na CD)
- 14 Zvukový záznam – Rozhovor č. 4: Hlohovec (na CD)
- 15 Zvukový záznam – Rozhovor č. 5: Hlohovec (na CD)
- 16 Zvukový záznam – Rozhovor č. 6: Hlohovec (na CD)

1 Určení polohy obce Hlohovec a města Lanžhot na mapě České republiky

- Dostupné z: <https://www.google.cz/maps?hl=cs>

2 Mapa základního rozvržení českých nářečí

- Mapa č. 1. In BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. ISBN 91-08-03.

3 Identifikační karta respondentů – Lanžhot

Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec

Jméno a příjmení explorátora: Kristýna Darmovzalová

Adresa explorátora: Hřbitovní 19, Břeclav 3

Rozhovor č. 1

Údaje o nahrávaných:

Mluvčí A

Jméno a příjmení: Marie Uhrová

Pohlaví: žena

Věk⁶¹: 77

Vzdělání (a titul): základní + školení v zaměstnání

Typ školy: Základní škola v Lanžhotě

Profese⁶²: operátorka na ČD, dělnice na breclavské pile, „maléřka“ (malířka lidových motivů)

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)⁶³: Lanžhot, východomoravská nářeční oblast, 77 let

Další místa pobytu⁶⁴: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Lanžhot, 77 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 16. 10. 2015

Délka nahrávky: 00:27:57

Kvalita nahrávky: průměrná

---

⁶¹ Konkrétní věk mluvčího.

⁶² Uvádí se všechny profese.

⁶³ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

⁶⁴ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

Nahrávací přístroj/médium: mobilní telefon Huawei G6

Témata rozhovoru: vzpomínky na mládí; lanžhotské hody; pobyt v nemocnici

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji; klidné, přátelské prostředí

Prohlášení: Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a prepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec.

Mluvčí B

Jméno a příjmení: Jiřina Janulíková

Pohlaví: žena

Věk⁶⁵: 73

Vzdělání (a titul): základní

Typ školy: Základní škola v Lanžhotě

Profese⁶⁶: dělnice na břeclavské pile, uklízečka

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)⁶⁷: Lanžhot, východomoravská nářeční oblast, 72 let

Další místa pobytu⁶⁸: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Lanžhot, 72 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 16. 10. 2015

Délka nahrávky: 00:27:57

Kvalita nahrávky: průměrná

Nahrávací přístroj/médium: mobilní telefon Huawei G6

Témata rozhovoru: vzpomínky na mládí; lanžhotské hody; pobyt v nemocnici

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji; klidné, přátelské prostředí

---

⁶⁵ Konkrétní věk mluvčího.

⁶⁶ Uvádí se všechny profese.

⁶⁷ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

⁶⁸ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

Prohlášení: Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec.

Mluvčí X: Ludmila Darmovzalová

Mluvčí Z: Kristýna Darmovzalová (explorátor)

Rozhovor č. 2

Údaje o nahrávaných:

Mluvčí C

Jméno a příjmení: Hana Tučková

Pohlaví: žena

Věk⁶⁹: 62

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: Střední ekonomická škola v Břeclavi

Profese⁷⁰: matrikářka, kronikářka

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)⁷¹: Lanžhot, východomoravská nářeční oblast, 62 let

Další místa pobytu⁷²: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Lanžhot, 62 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 7. 2. 2017

Délka nahrávky: 00:05:04

Kvalita nahrávky: výborná

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: náplň její práce; zážitek s rozhlasovým pořadem

---

⁶⁹ Konkrétní věk mluvčího.

⁷⁰ Uvádí se všechny profese.

⁷¹ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

⁷² Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): v kanceláři respondentky na Městském úřadě v Lanžhotě; příjemné, klidné prostředí

Prohlášení: Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec.

Mluvčí X: Ludmila Darmovzalová

Mluvčí Z: Kristýna Darmovzalová (explorátor)

Rozhovor č. 3

Údaje o nahrávaných:

Mluvčí D

Jméno a příjmení: Marie Petřlová

Pohlaví: žena

Věk⁷³: 68

Vzdělání (a titul): vyšší odborná škola

Typ školy: Vyšší hospodářská škola v Břeclavi

Profese⁷⁴: ústav národního zdraví

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)⁷⁵: Lanžhot, východomoravská nářeční oblast, 68 let

Další místa pobytu⁷⁶: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Lanžhot, 68 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 7. 2. 2017

Délka nahrávky: 00:08:24

Kvalita nahrávky: výborná

---

⁷³ Konkrétní věk mluvčího.

⁷⁴ Uvádí se všechny profese.

⁷⁵ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

⁷⁶ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: záliby; tradice a dění v Lanžhotě

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): doma u respondentky; příjemné a klidné prostředí

Prohlášení: Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a prepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec.

Údaje o nahrávaných:

Mluvčí E

Jméno a příjmení: Marie Švirgová

Pohlaví: žena

Věk⁷⁷: 70

Vzdělání (a titul): základní škola

Typ školy: Základní škola v Lanžhotě

Profese⁷⁸: břeclovská pila (parkety), šití krojů

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)⁷⁹: Lanžhot, východomoravská nářeční oblast, 70 let

Další místa pobytu⁸⁰: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Lanžhot, 70 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 7. 2. 2017

Délka nahrávky: 00:08:24

Kvalita nahrávky: výborná

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: záliby; tradice a dění v Lanžhotě

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): doma u respondentky paní Marie Petřové; příjemné a klidné prostředí

---

⁷⁷ Konkrétní věk mluvčího.

⁷⁸ Uvádí se všechny profese.

⁷⁹ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

⁸⁰ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

Prohlášení: Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec.

Mluvčí X: Ludmila Darmovzalová

Mluvčí Z: Kristýna Darmovzalová (explorátor)

4 Identifikační karty respondentů – Hlohovec

Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec

Jméno a příjmení explorátora: Kristýna Darmovzalová

Adresa explorátora: Hřbitovní 19, Břeclav 3

Rozhovor č. 4

Údaje o nahrávaných:

Mluvčí F

Jméno a příjmení: Kateřina Vlašicová

Pohlaví: žena

Věk⁸¹: 74

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: Obchodní akademie v Břeclavi

Profese⁸²: ekonomka, zaměstnaná v JZD, pracovnice ve vinařství, kronikářka obce Hlohovec

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)⁸³: Hlohovec, východomoravská nářeční oblast, 74 let

Další místa pobytu⁸⁴: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Hlohovec, 74 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 27. 2. 2015

Délka nahrávky: 00:44:36

Kvalita nahrávky: dobrá

---

⁸¹ Konkrétní věk mluvčího.

⁸² Uvádí se všechny profese.

⁸³ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

⁸⁴ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: historky z mládí; nářeční zvyky; rodina; natáčení s ČT

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji; klidné, přátelské prostředí

Prohlášení: Potvrzují, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a prepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec.

Mluvčí G

Jméno a příjmení: Ing. Karel Vlašic

Pohlaví: muž

Věk⁸⁵: 78

Vzdělání (a titul): vysokoškolské vzdělání, Ing.

Typ školy: Vysoká škola zemědělská v Brně

Profese⁸⁶: zemědělský inženýr, zaměstnaný v JZD, vlastník vinařství

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)⁸⁷: Hlohovec, východomoravská nářeční oblast, 78 let

Další místa pobytu⁸⁸: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Hlohovec, 78 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 27. 2. 2015

Délka nahrávky: 00:44:36

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: historky z mládí; nářeční zvyky; rodina; natáčení s ČT

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji; klidné, přátelské prostředí

---

⁸⁵ Konkrétní věk mluvčího.

⁸⁶ Uvádí se všechny profese.

⁸⁷ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

⁸⁸ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

Prohlášení: Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec.

Mluvčí H

Jméno a příjmení: Josef Vlašic

Pohlaví: muž

Věk⁸⁹: 76

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: Obchodní akademie v Břeclavi

Profese⁹⁰: ekonom, úředník v bance, kostelník v Hlohovci

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)⁹¹: Hlohovec, východomoravská nářeční oblast, 76 let

Další místa pobytu⁹²: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Hlohovec, 76 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 27. 2. 2015

Délka nahrávky: 00:44:36

Kvalita nahrávky: dobrá

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: historky z mládí; nářeční zvyky; rodina; natáčení s ČT

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji; klidné, přátelské prostředí

Prohlášení: Potvrzuji, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec.

Mluvčí Y: Blanka Darmovzalová

Mluvčí Z: Kristýna Darmovzalová (explorátor)

---

⁸⁹ Konkrétní věk mluvčího.

⁹⁰ Uvádí se všechny profese.

⁹¹ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

⁹² Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

Rozhovor č. 5

Údaje o nahrávaných:

Mluvčí CH

Jméno a příjmení: Maria Benešová

Pohlaví: žena

Věk⁹³: 74

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: Střední škola v Lednici

Profese⁹⁴: v zemědělství, v šohaji (textilní fabrika)

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)⁹⁵: Hlohovec, východomoravská nářeční oblast, 74 let

Další místa pobytu⁹⁶: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Hlohovec, 74 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 8. 2. 2017

Délka nahrávky: 00:05:06

Kvalita nahrávky: výborná

Nahrávací přístroj/médium: diktafon

Témata rozhovoru: psaní kronik; záliby

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): u mluvčího v obývacím pokoji; klidné, přátelské prostředí

Prohlášení: Potvrzují, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec.

---

⁹³ Konkrétní věk mluvčího.

⁹⁴ Uvádí se všechny profese.

⁹⁵ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

⁹⁶ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.

Rozhovor č. 6

Údaje o nahrávaných:

Mluvčí E

Jméno a příjmení: Anna Grbavčicová

Pohlaví: žena

Věk⁹⁷: 74

Vzdělání (a titul): střední s maturitou

Typ školy: Znojemská pedagogická škola ve Znojmě

Profese⁹⁸: učitelka na základní (národní) škole v Hlohovci

Místo a nářeční oblast původu (a doba pobytu)⁹⁹: Hlohovec, východomoravská nářeční oblast, 74 let

Další místa pobytu¹⁰⁰: žádná

Současná lokalita a doba pobytu: Hlohovec, 74 let

Údaje o nahrávce:

Datace nahrávky: 8. 2. 2017

Délka nahrávky: 00:03:15

Kvalita nahrávky: průměrná

Nahrávací přístroj/médium: mobilní telefon Lenovo A6000

Témata rozhovoru: učitelská minulost; zážitky a hlohovecké plesy

Prostředí a situace rozhovoru (charakteristika komunikační situace): doma u respondentky; příjemné a klidné prostředí

Prohlášení: Potvrzují, že nahrávání/mluvčí souhlasili s použitím nahrávek a přepisů pro účely bakalářské diplomové práce s názvem Běžně mluvený jazyk nejstarší generace ve městě Lanžhot a obci Hlohovec.

---

⁹⁷ Konkrétní věk mluvčího.

⁹⁸ Uvádí se všechny profese.

⁹⁹ Vyplňuje se místo narození (město, vesnice), nářeční oblast, odkud mluvčí pocházejí (včetně doby pobytu v dané lokalitě).

¹⁰⁰ Vyplňují se všechna ostatní místa pobytu (vč. doby pobytu), a to chronologicky.